

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

EDEBİYAT-TARİH İLİŞKİSİ

Edebiyat tarihi, medeniyet tarihinin en önemli kısmıdır. Bir milletin uzun asırlar esnasında geçirdiği fikrî ve hissî gelişmeyi belirten bütün kalem ürünlerini inceleme ile onun manevi hayatını, gerçekte olduğu gibi tasvire çalışır.

Edebiyat, toplumun bir kurumu olmasından dolayı, kendisini meydana getiren toplumun diğer kurumlarıyla bağlı ve onlarla ahenklidir. Hakikaten, bir milletin coğrafi çevresiyle, sonra iktisadi, dinî, hukuki, ahlâkî, bedii, siyasi hayatıyla edebiyatı arasındaki bağlantılar çok açıktır.

Edebiyat tarihi, bir ulusun yüzyıllarca meydana getirdiği edebî eserleri inceleyerek geçirdiği dönemleri kronolojik bir sıra içinde inceleyen bilim dalıdır.

Edebiyat tarihi, edebî eserlerle o eserleri yaratanları sosyal çevresi ile beraber inceler. Böylece geçmiş dönemlerde yaşayan atalarımızın duygu, düşünce ve sanat anlayışları hakkında bize bilgi aktarır. Bu konuda edebiyat tarihçisi Ağâh Sırrı Levent, günümüz edebiyat tarihçisinin görevini şöyle anlatır: "Bugün gittikçe zenginleşen kültür dünyasında edebiyatın ufku genişlemiş, edebiyat tarihi de ağır görevler yüklenmiştir. Çağdaş edebiyat tarihçisi, şairleri unutulmaktan kurtarmak ya da eski zevkleri hikâye etmek için eserini yazmıyor. Sadece bilgi vermeyi de yeterli bulmuyor; incelemek, araştırmak, derinlere inmek, insanlığın gidişini, tarihini yazdığı ulusun dünya anlayışını kavrayıcı bir genişlikte yansıtmak istiyor. Edebiyat tarihi bunu yaptığı oranda görevini yapmış sayılır."

Bir başka deyişle edebiyat tarihi bir toplumun edebiyatının işlediği yolu ve geçirdiği dönemleri anlatan, edebiyat hayatını bütün olarak değerlendiren bir bilim dalıdır.

Edebiyat tarihi aracılığıyla değişik çağlardaki kültür birikimimizi tanırız.

Toplumların düşünce yapılarını, dünya görüşlerini öğreniriz. Bütün bu bilgiler bir edebiyat eserinin değerlendirilmesinde bize yol gösterir.

TÜRK EDEBİYATININ DÖNEMLERE AYRILMASINDAKİ ÖLÇÜTLER

Edebiyatımız, hiçbir yazılı belge bulamadığımız çok eski dönemlerde başlamış ve birbirinden farklı kollar halinde gelişmek suretiyle günümüze kadar süregelmiştir. Başlangıcından günümüze kadar aynı milli ruhun, edebiyatımızın bütün dönemlerinde hiç değişmeyen ve amacı belirleyen bir çizgi olarak varlığını hissettirdiğini görüyoruz. Ancak bu milli çizgiye onu zenginleştiren birbirinden farklı motiflerin de eklendiğini söylemeliyiz. Edebiyatımızın hangi medeniyetin veya hangi edebiyatların tesirine girdiğini, hangi amaçlara hizmet ettiğini ve toplumdaki hangi sosyal sınıflar tarafından temsil edildiğini bu farklılıklara bakarak anlıyoruz. Ayrıca edebî eserlerde kullanılan kelimelerin yapılarına, çekimlerine ve ses özelliklerine bakarak hangi dil coğrafyasına ait olduğunu belirtiyoruz.

Dünyada başka milletlerin edebiyatlarında da, ana çizgi değişmemekle beraber, farklı edebî dönemler yaşandığı görülmektedir. Fakat bunların pek azı bizim edebiyatımız kadar çeşitlilik arz etmektedir. Tabii ki bunun en önemli sebebi Türk boylarının dünya üzerinde çeşitli coğrafi bölgelere dağılarak ayrı topluluklar halinde ve ayrı devletler kurarak yaşamalarıdır. Bu durum, birtakım kültürel farklılıkları, farklı lehçe ve şivelerin oluşumunu, farklı medeniyetlerden etkilenmeyi ve farklı edebiyatlara sahip olmayı beraberinde getirmiştir.

Biz de edebiyatımızı tarihi gelişimi içerisinde devirlere ayırarak her birini kendi özelliklerine göre incelemek durumundayız.

Türk Edebiyatının dönemlere ayrılmasında;

- Dil anlayışı
- Dini hayat
- Kültürel farklılaşma
- Sanat anlayışı
- Coğrafya değişimi
- Lehçe ve şive ayrılıkları etkili olmuştur.

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

İSLAMİYETTEN ÖNCEKİ TÜRK EDEBİYATI

İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatını genel olarak iki ana başlık altında inceleyebiliriz:

1. Sözlü Edebiyat

Sözlü Edebiyat, Türklerin henüz yazıyı kullanmadıkları dönemdeki edebiyattır. Bu dönem edebiyatı sözlü olarak üretilmiş ve kulaktan kulağa yayılarak varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde edebiyatımızı Şamanizm, Manihaizm, Budizm gibi dinler etkilemiştir. İslamiyet öncesi Türk edebiyatı, M.Ö. 4000'li 3000'li yıllardan başlayarak Türklerin İslamiyet'i kabul ettiği XI. yüzyıl ortalarına kadar sürer. Bu uzun dönemin Köktürlere ait yazılı anıtların ortaya konduğu M.S. VI. yüzyıla kadar olan bölümü sözlü edebiyat dönemi olarak adlandırılır.

Bilindiği gibi söz yazıdan öncedir. Böyle olunca da yazılı edebiyat ürünlerinden önce, sözlü edebiyat ürünlerinin oluştuğu ortadadır. Bütün ulusların edebiyatında olduğu gibi Türklerin edebiyatında da sözlü edebiyatın doğuşu dinsel temellere dayanır. Sözlü edebiyat ürünleri, daha yazının bulunmadığı dönemlerde, dinsel törenlerde üretilmeye başlanmış, kuşaktan kuşağa aktararak yaşatılmıştır.

Edebiyat türleri içinde ilk doğan tür olan şiir, sözlü edebiyatın anlatımında önemli bir rol oynar. İslamiyet öncesi Türk edebiyatında da şiirin önemli bir yeri vardır.

Sözlü Dönemin Özellikleri

1. "Kopuz" adı verilen sazla dile getirilmiştir.
2. Ölçü olarak ulusal ölçümüz olan "hece ölçüsü" kullanılmıştır.
3. Nazım birimi "dörtlük"tür.
4. Dönemine göre arı bir dili vardır.
5. Dizelere genel olarak yarım uyak hâkimdir.
6. Daha çok doğa, aşk ve ölüm konuları işlenmiştir.
7. Bu döneme yönelik elimizdeki en eski kaynak Kaşgarlı Mahmut'un "Divan-ı Lügat-it Türk" adlı eseridir.

Dönemin Ürünleri

1. **Koşuk:** Sığır denilen sürekle avlarında söylenen şiirlerdir. Konusu daha çok doğa, aşk, savaş ve yiğitliktir. Bu tür daha sonra halk edebiyatında koşma adıyla anılmıştır.

2. **Sav:** Dönemin özlü sözleridir. Bugünkü atasözlerinin ilk biçimi niteliğindedir.

3. **Sagu:** "Yuğ" adı verilen ölüm törenlerinde ölen kişinin erdemlerini ve onun ölümünden duyulan hüznü dile getiren şiirlerdir.

4. **Destan:** Toplumunu derinden etkileyen olaylar sonucunda halk arasında kendiliğinden oluşan uzun nazım türüdür.

Eski Türk Şiiri

İslamiyet öncesi Türk şiiri hece ölçüsüyle yazılmıştır. Yedili, sekizli, on ikili ölçülere çok rastlanır. Kafiye önemlidir, dize başlarında da kafiye yapılıdır. Nazım birimi dörtlüktür. İslamiyet öncesi Türk şiirinin dili Öz Türkçedir. Şiirler, Türklerin o çağdaki dünya görüşlerini, yaşantılarını, duygularını, düşüncelerini doğal bir dille anlatırlar. Şiirlerde doğa, aşk, kahramanlık, cesaret, binicilik, at sevgisi, askerlik, ölüm en çok işlenen konulardır. Çin kaynaklarında M.Ö. II. yüzyıla ait eski Türk şiir çevirilerine rastlanmaktadır.

İlk Türk Şairleri

İslamiyet öncesindeki Türklerde şairlere baksı, kam, ozan gibi adlar verilirdi. Kaşgarlı Mahmud'un Divânü Lûgati't Türk adlı eserinde ve Turfan kazılarında ele geçirilen metinlerde adlarına ve şiirlerine rastlanan ilk Türk şairleri Aprın Çor Tigin, Çuçu, Ki-ki, Kül Tarkan, Asıg Tutung, Pratyaya Şiri, Kalun Kayşı, Çisuya Tutung'dur.

İlk Türk Şiiri

İslamiyet öncesi Türk şiirinin, şairi bilinen ilk örneklerini Uygurlarda bulmaktayız. Aprın Çor Tigin'in yazdığı "Bir Aşk Şiiri" adlı şiir ilk Türk şiiridir.

Destan (Epepe)

Destanlar ulusların yazı öncesi çağlarında oluşmuş olağanüstü olaylarla, doğaüstü kahramanlarla ve kahramanlıklarla yüklü, öyküleyici özellikler taşıyan uzun şiirlerdir. Destanlar, eski çağlarda ezgiye eşlik etmeye en uygun biçimde, çoğunlukla nazımla düzenlenmiştir. Epik şiirin en güzel örnekleri olan destanlarda olağanüstü olayların, doğaüstü kahramanların, tanrıların savaşlarının yanı sıra; eski çağ insanların inanışları, yaratılış ve varoluş konusundaki düşünceleri; ulusların özelemleri ve düşleri de dile getirilir. Destanlar insanların olayları dinleme ve anlatma gereksiniminden dolayı kuşaktan kuşağa yayılmıştır.

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

Destanların Doğuşu

İnsanlar ilk çağlarda toplum ve doğa olaylarını anlamakta güçlük çektiler. Her olay onlara önce Tanrıyı düşündürdü: Gök gürlemesi Tanrının hiddetiydi. Yıldırımlar, kasırgalar, susuzluklar Tanrının insanlara verdiği cezalardı. İnsanlar her doğa olayını korkuyla karışık bir hayranlıkla izledi.

Zengin bir hayal dünyası olan ilk insanlar, önemli gördükleri her olayı, olağanüstü olay ve hayallerle süsleyerek birbirlerine anlattılar. Yeni olaylarla zenginleşen destanlar, halk arasında yayılarak ortak bir eser haline geldi. Destanları anlatan her yeni ağız destanlara yalnız bir olay değil, dil ve söyleyiş güzelliği de kattı. Destanlar, başlangıçta manzum oldukları, ezgiyle söylendikleri için halk dilinde uzun süre yaşayabildi.

Destanlar, birçok doğa olayının çözüme ulaştığı dönemlerde bile yer yer önemini koruyarak köklü bir destan geleneğinin oluşmasını sağlamıştır. Zamanla, destan gelenekleri zenginleşen ulusların, destan şairleri yetişmiştir.

Sözlü dönem destanlarının özellikleri

1. Toplumun ortak görüşleri yansıtılmıştır.
2. Olağanüstü özellikler bulunmaktadır.
3. Önemli kişiler han, kral gibi seçkin kişilerden veya toplumun kabullendiği bir kahramandan ibarettir.
4. Söyleyiş milli dil tarzındadır.
5. Oldukça uzun yazılardır.
6. Milli nazım ölçüsü kullanılmıştır.
7. Konuları bakımından savaş, deprem, yangın, mizah, ünlü kişilerin yaşamları şeklinde gruplandırma yapmak mümkündür.

Türk Destanları

Bir ulusun destan sahibi olabilmesi için:

- O ulusun halkının hayal gücünün en eski çağlarda bile, efsaneler, destanlar yaratmaya elverişli olması,
- O ulusun tarihinde unutulmaz doğa olayları, büyük savaşlar, güçler, baskınlar, değişik coğrafi çevrelere dağılmalar gibi halkının gönlünde ve kafasında nesiller boyu yaşayacak önemli olayların yaşanmış olması gerekir.

Ne yazık ki, Türk destanlarının asıl metinleri elimizde değildir. Çok zengin olduğu bilinen Türk destanları ile ilgili bilgiler Arap, İran ve Çin kaynaklarından elde edilmektedir.

Türk destanlarının bir kısmı Türk ve yabancı araştırmacılar tarafından halk ağzından derlenmiştir. Bir kısmına Arap, İran ve Çin kaynaklarında rastlanmaktadır. Bir kısmına Batılı kaynaklarda rastlanırken bir kısmı da Türk aydın ve yazarları tarafından çeşitli dönemlerde, çeşitli nedenlerle, çeşitli dil ve yazımlarla kaleme alınmıştır. Destanlarımızın büyük bir kısmı yazıya oldukça geç geçirilmiş, sözlü edebiyattaki şekliyle de tamamen yazıya aktarılamamışlardır. Ancak yüzyıllar içinde yaşayıp yeni olaylarla zenginleşmiş Türkün duygu, düşünce ve anılarıyla değer kazanmışlardır. Araştırmacılar Eski İran ve Yunan destanları ile Türk destanları arasındaki benzerliklere dikkat çekerler. Destan devri yaşayan uluslar arasındaki bu tür alışverişler doğaldır.

Bütün dünya edebiyatlarında olduğu gibi Türk Edebiyatının da ilk örnekleri destanlardır. Türk edebiyat geleneği içinde “destan” terimi birden fazla nazım şekli ve türü için kullanılmış ve kullanılmaktadır.

Eski Türk Edebiyatı nazım şekillerinden mesnevilerin bir bölümü ve manzum hikâyeler, Anonim edebiyatta ve Âşık edebiyatında koşma veya mâni dörtlükleri ile yazılan veya söylenen ferdî, sosyal, tarihi, acıklı veya gülünç olayları tahkiye tekniği ile çeşitli üsluplarla aktaran nazım türüne ve bu yazıda ele alınan kâinatın, insanlığın, milletlerin yaradılışını, gelişimini, hayatta kalma mücadelelerini ve çeşitli olay ve nesnelere ilgili sebep açıklayan ve Batı Edebiyatında “epope” terimiyle anılan eserlerin tamamı da Türk edebiyatı geleneği içinde “destan” adı ile anılmaktadır.

Bütün dünya edebiyatlarının başlangıç eserleri olan destanlar, çeşitli konularda yaradılış hikâyeleri yanında, milletlerin hayatında büyük yankılar uyandırmış bir kahramanın veya tarih olayının millet muhayyilesinde ortak sembol ve ifadelerle zenginleştirilmiş uzun manzum hikâyeleridir.

Destanlar bütün bir milletin ortak mücadelesini ortak değerler, kurallar, anlamlar bütünlüğü içinde yorumladığı ve yaşatıldığı toplumun geçmişini ve geleceğini temsil ettiği için dünya edebiyatının en Türkçü eserleri olarak kabul edilirler.

Destanlar her zaman tarihî gerçekleri doğru biçimde nakletmezler. Destanlarda tarihi olay ve kahramanlar milletin ortak bilinçaltısının, vicdanının istek, beklenti, doğruları ve değerleri ile idealleştirilir. Eski hatıralarla

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

birleştirilerek tarihî gerçekmiş gibi anlatılırlar. Her milletin millî kimlik ve nitelikleri, ortak dünya görüşü, hatıra ve beklentileri yanında kusurları ve yanlışları da destanlarına yansır.

Cihangirlik tutkusu, kuvvet, binicilik ve savaşçılık yanında verdiği sözde durma, acizlere ve mağluplara hoşgörü ile yaklaşma, yardımcı olma Türk destanlarında dile getirilen ortak değer ve kabullerdir.

Türk destanları, kâinatın, insanın, kadının ve erkeğin yaradılışı, Türk milletinin doğuşu, çeşitli Türk devletlerinin kuruluş gelişme, çöküşleri, zafer ve yenilgileri gibi konularla beraber pek çok sebep açıklayıcı efsaneyi de içinde barındırır.

İlk örneklerinin manzum olduğu kabul edilen Türk destanlarından Kırgız Türkleri arasında yaşayan Manas destanı dışında bütünüyle günümüze gelebilen örnek bulunmamaktadır.

Diğer Türk destanları çeşitli kaynaklarda özet, epizot, hatıra, kısaltılmış seçme metinler halinde bulunmaktadır. Türk tarihine ana hatlarıyla bakıldığında Türk hayatı fetihlerle başlamış ve yeni toprakları yurt edinerek gelişmiştir. İlk anayurt olan Orta Asya hiç bir zaman terk edilmemiştir. Türk halkları ilk anayurt olan Orta Asya'dan itibaren dünya coğrafyası üzerinde geniş alana yayılmış ve bugün yedi Türk cumhuriyetinde, pek çok özerk toplulukta ve çeşitli devletlerin idaresinde azınlık halinde yaşamaktadır.

Türk kültürü de tarih ve coğrafyadaki çok boyutluluğa paralel olarak çeşitlenmiş farklı seviye ve birikimlerle zenginleşerek ve farklılaşarak ancak ilk kaynaktan gelen ortaklıklarını sürdürerek günümüze ulaşmıştır. Bu sebeple Türk destanları da tarihî ve coğrafi çok boyutluluğun getirdiği dil ve kültür dairelerine paralel olarak çeşitlenmiştir.

İlk Türk Destanları

1. Altay - Yakut Dönemi
 - a. Yaradılış Destanı
2. Sakalar Dönemi
 - a. Alp Er Tunga Destanı
 - b. Şu Destanı
3. Hun Dönemi
 - a. Oğuz Kağan Destanı
4. Gök Türk Dönemi
 - a. Bozkurt Destanı
 - b. Ergenekon Destanı

5. Uygur Dönemi
 - a. Türeyiş Destanı
 - b. Göç Destanı

İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Türk Destanları

1. Karahanlı Dönemi | Satuk Buğra Han Destanı
2. Kazak - Kırgız Kültür Dâiresi | Manas Destanı
3. Türk-Moğol Kültür Dâiresi | Cengiz-name Destanı
4. Tatar - Kırım | Timur ve Edige Destanları
5. Selçuklu - Beylikler ve Osmanlı Dönemleri Destanları
 - a. Seyid Battal Gazi Destanı
 - b. Danişmend Gazi Destanı
 - c. Köroğlu Destanı

Destan Kültürünün Önemi

Destanlar; tarih, düşünce ve sanat bakımından büyük değer taşırlar. Tarihi aydınlatır, düşünce ve sanata kaynak oluştururlar. Bilimsel tarih araştırmaları yanında, tarihi olaylar karşısında halkın duygu ve düşüncelerini yansıtırlar.

Destan kahramanlarının doğaüstü özellikler göstermesi, olayların olağanüstülüklerle anlatılması destanların gerçeklerden uzak olduğunu göstermez. Destanlar, anlatımlarındaki olağanüstü özellikler ayıklandığında ulusların tarihini aydınlatan en önemli kaynaklardır. Yüzyıllar boyunca Türklerin duyuş, düşünüş, inanış ve hayallerini; güzel sanatlarını; aşk, aile, vatan, ulus ve devlet anlayışlarını Türk destanlarında görebiliriz.

Sav

Sav, İslamiyet öncesi Türk edebiyatında atasözünün karşılığıdır. Bir düşünceyi, bir deneyimi, bir öğüdü, en az sözcükle kısaca anlatan kalıplardır. Biçim olarak bir düz yazı tümcesi veya bir şiir dizesi gibi olabilirler. İslamiyet öncesi Türk edebiyatına ait savların kimileri küçük ses değişiklikleriyle, Türkçede bugün de yaşamaktadır.

İslamiyet öncesi Türk edebiyatına ait en güzel savları XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud'un yazdığı Divânü Lûgati't Türk adlı eserde görüyoruz.

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

Örnekler

1. Aç ne yimes, tok ne times.
2. Alın arslan tutar, küçin sıçgan tutmas.
3. Bir karga birle kış kelmes.
4. Böri koşnısın yimes.
5. Ermegüke bulıt yük bolır.
6. Efdeki buzağı öküz bolmas.
7. İt ısırılmaz, at tepmes time.
8. Tag taga kavuşmas, kış kişiye kavuşur.
9. Yılan kendi egrisın bilmes, tefi boynın eğritir.
10. Kanıg kan bile yumas.

Günümüz Türkçesiyle

1. Aç ne yemez, tok ne demez.
2. Al (Hile) ile aslan tutulur, güç ile sıçan tutulmaz.
3. Bir karga ile kış gelmez.
4. Kurt komşusunu yemez.
5. Tembele bulut yük olur.
6. Evdeki buzağı öküz olmaz.
7. İt ısırılmaz, at tepmez deme.
8. Dağ dağa kavuşmaz, kişi kişiye kavuşur.
9. Yılan kendi eğrisini bilmez, deve boynun eğri der.
10. Kanı kanla yıkamazlar.

Sagu

Sagular da savlar gibi eski Türklerin yaşam biçimlerinden doğan sözlü ürünlerdir. Eski Türklerde sevilen, sayılan bir kişinin ölümünden sonra düzenlenen cenaze törenine “yuğ töreni”, bu törenlerde söylenen şiirlere “sagu” adı. Ölen kişinin yiğitliğini, yaptığı işleri, değerini anlatan, ölümünden doğan acıyı dile getiren bu şiirler bir tür ağıttır. Destan özelliği de gösteren sagularda geniş doğa tasvirlerine rastlanır.

Aşağıda Alp Er Tunga'nın ölümü üzerine duyulan acıyı dile getiren “Alp Er Tunga Sagusu”nu okuyacaksınız. Alp Er Tunga Sagusu XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud tarafından halk ağzından derlenmiştir.

Alp Er Tunga Sagusu

Alp Er Tunga öldi mü
İsiz ajun kaldı mu
Ödleğ öçin aldı mu
Emdi yürek yırtılır

Ödleğ yarag közettı
Ogrı tuzak uzattı
Begler begin azıttı
Kaçsa kah kurtulur

Ulışıp eren börleyü
Yırtıp yaka urlayu
Sıkırp üni yurlayu
Sıgtap közi örtülür

Ödleğ arıg kevredi
Yunçığ yavuz tavradı
Erdem yeme savradı
Ajun begi çertilür

Bilge böğü yunçıdı
Ajun atı yençıdı
Erdem eti tmçıdı
Yerge tegip sürtülür

Günümüz Türkçesiyle

Alp Er Tunga öldü mü,
Kötü dünya kaldı mı,
Zaman öcün aldı mı
Artık yürek yırtılır.

Felek fırsat gözettı,
Gizli tuzak uzattı,
Beyler beyin şaşırıttı;
Kaçsa nasıl kurtulur?

Uludu erler kurtça,
Bağırap yırttılar yaka,
Çığırdılar ısıqla,
Yaştan gözler örtülür.

Zamane hep bozuldu,
Zayıf tembel güçlendi,
Erdem yine azaldı,
Acun beyi yok olur.

Bilge bilgin yoksul oldu,
Acun atı azgın oldu,
Erdem eti çürük oldu,
Yere değıp sürtülür.

Koşuk

Eski Türkler totemlerinin etini yemezlerdi. Yılda bir kez, belli dönemlerde, “sığır töreni” adı verilen kutsal av törenlerinde onu kurban ederek yerlerdi. “Şölen” adı verilen bu toplu ziyafetlerde ve yengi ile biten savaşlar sonunda, tüm boyların erkekleri bir araya gelerek eğlenirdi. Bu eğlencelerde söylenen çoklukla aşk, doğa ve yiğitlik konularını işleyen şiirlere “koşuk” adı verilir. Genellikle kendi başına bütünlüğü olan dört dizeli bentlerden oluşan koşuklar manilere ve koşmalara kaynak olmuştur.

İslamiyet öncesi Türk edebiyatının sözlü ürünleri olan destanların, savların, saguların ve koşukların kimileri zaman içinde yitip

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

gitmiştir. Bu ürünler kuşkusuz eski çağlarda Türkler arasında toplumsal bilinci yaratan ve birliği, beraberliği, barışı sağlayan en önemli etmenlerdi. Eski Türklerde kam, kaman, baksı, şaman yerini tutan ozanlar; raks ve müzik ustalıkları gibi büyücü ve doktor görevini de üstlenmişlerdir. Törenlerde raks ederken sazlarıyla da destan parçaları, sav, sagu, koşuk okuyarak kötü ruhları da büyüleriyle engellemeye çalışır, hastaları sağaltma görevi de üstlenirlerdi.

Koşuk

Öpkem kelip ogradım
Arslanlayu kökredim
Alplar başın togradım
Emdi meni kim tutar

Kanı akıp yoşuldu
Kabı kamug deşildi
Ölüg birle koşuldu
Togmuş küni uş batar

Kaklar kamug kölerdi
Taglar başı ilerdi
Ajun tını yılırdı
Tütü çeçek çerkeşür

Etil suwı aka turur
Kaya tübi kaka turur
Balık telim baka turur
Kölün takı küşerür

Günümüz Türkçesiyle
Öfkelenip dışarı çıktım
Arslan gibi kükredim
Yiğitler başını doğradım

Şimdi beni kim tutabilir.
Kanı akıp boşandı
Derisi baştan başa deşildi
Ölülerle bir oldu

Doğan güneş işte batıyor
Kuru yerler hep gülerdi
Dağbaşları göründü
Dünyanın soluğu ılandı

Türlü çiçekler sıralandı
İtil suyu akar durur
Kaya dibini oyar durur
Bütün balıklar baka durur
Gölü bile taşırırlar

Sözlü Edebiyat Dönemi Özet Anlatımı

Bütün uluslarda olduğu gibi Türklerde de yazı kullanılmadan önce “sözlü” bir edebiyat vardı. Sözlü edebiyatta şiir önemli bir yer tutar. Eski çağlarda doğa olaylarının,

savaşların, kahramanların anlatıldığı kuşaktan kuşağa geçerek şairlerin dilinde epik şiirin en güzel örneklerini oluşturdu. Çoğunlukla toplumun kurtarıcısı ve öncüsü sayılan kişileri yücelten kutsallaştıran bu öykü şiirlere “destan” adı verilir.

Eski Türklerde bir düşünceyi, bir deneyimi, bir öğüdünü kısaca anlatan sözlere “sav” adı verilir. Savlar bugünkü atasözlerinin temelidir. “Yuğ töreni” eski Türklerde sevilen, sayılan kişiler için düzenlenen cenaze törenlerine verilen addır. Bu törenlerde ölen kişinin yiğitliğini, yaptığı işleri, değerini anlatan, ölümünden duyulan acıyı dile getiren şiirler söylenirdi. Bir tür ağıt olan bu şiirlere eski Türkler “sagu” adını verirlerdi.

Eski Türklerde birlik ve beraberliği sağlamak çok önemlidir. Şölenlerde, toylarda, üstünlükle biten savaş sonlarında halkı heyecana getirmek için okunan şiirlere “koşuk” adı verilir. Çok zengin olduğu bilinen Türk destanlarıyla ilgili bilgiler Arap, Fars ve Çin kaynaklarından elde edilmektedir. Halk ağzından derlenen birbirinden güzel sav, sagu ve koşuklar ise XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan Divânü Lûgati't Türk adlı yapıtta görülmektedir.

2. Yazılı Edebiyat

İslamiyet Öncesi Yazılı Türk Edebiyatı

Yazılı Edebiyat, Türkler arasında yazının kullanıldığı devirlerde başlayan bir edebiyattır. Eldeki en eski ürünler 5. ve 6. yüzyıllarda yazıldığı tahmin edilen Yenisey Kırğızlarına ait balbal ‘adı verilen mezar taşlarıdır. Ancak bu yazıtlar, adlar ve birkaç sözcükten oluşan Türkçe sözlerden ibarettir. Bu yazıtlardaki alfabe daha sonraki dönemlerde kullanılan Göktürk alfabesine göre ilkel bir nitelik taşır.

Yazılı edebiyata ait en önemli örnekler 8.yüzyılda dikilen ve günümüze dek ulaşan GökTürk Kitabeleri’dir. Bu yazıtlara bugün Moğolistan’da bulunan GökTürk Kitabeleri, Orhun Irmağı’nın eski yatağı üzerinde bulunduğu için Orhun Yazıtları (Anıtları/Kitabeleri) denmiştir. GökTürk Kitabeleri’de Yenisey Yazıtları gibi dikili taşlar üzerine Göktürk alfabesiyle yazılmıştır.

Yazıtlarda Doğu Göktürklerin tarihinden, komşularıyla olan ilişkilerinden savaşlarından ve yönetiminden söz etmektedir. Canlı bir söylev dili ve üslubu vardır. Bu yazıtlar, Türk dili tarihi açısından önemli belge niteliği taşır.

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

Yazılı Dönem Ürünleri

* Orhun kitabeleri

* Uygur Metinleri

Orhun kitabeleri: Çinlilere karşı bağımsızlık savaşı yapan, Türk bütünlüğünü yeniden kurmak için içte ve dışta savaşan Köktürklerin hikâyesi anlatılır bu yazıtlarda. Bu abideler 38 harfli olan Köktürk alfabesiyle yazılmıştır. Bunlardan en önemli olanları 3 tanedir.

1. Bilge Tonyukuk Yazıtı: Dört bakana vezirlik etmiş olan Tonyukuk tarafından yazılmıştır. Daha çok Çinlilerle yapılan savaşlar anlatılmaktadır.

2. Kül Tiğın Yazıtı: Köktürk hakanı Bilge Kağan'ın kardeşi Kül Tiğın'ın ölümü üzerine Bilge Kağan tarafından dikilmiştir.

3. Bilge Kağan Yazıtı: Göktürk hakanı Bilge Kağan'ın ölümünden sonra yazdırılmış bir abidedir. Son iki yazar daha çok dönemin olaylarından, törelerden ve Bilge Kağan'ın ulusuna dilediği iyi dileklerden söz eder.

“Türk adının geçtiği ilk yazılı belge ve Türk Edebiyatı'nın ilk yazılı örnekleri olan Köktürk abidelerinde yazılar Prof. Thomsen ve Radloff tarafından okunmuştur.

(Prof. Dr. Muharrem Ergin'in “Orhun Abideleri” adlı kitabının ön sözünden)

“Türk adının, Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metin. İlk Türk tarihi. Taşlar üzerine yazılmış tarih. Türk devlet adamlarının millete hesap vermesi, milletle hesaplaşması. Devlet ve milletin karşılıklı vazifeleri. Türk nizamının, Türk töresinin, Türk medeniyetinin, yüksek Türk kültürünün büyük vesikası. Türk askeri dehasının, Türk askerlik san'a-tının esasları. Türk gururun ilâhi yüksekliği. Türk feragat ve faziletinin büyük örneği. Türk içtimai hayatının ulvi tablosu. Türk edebiyatının ilk şaheseri. Türk hitabet sanatının erişilmez şaheseri. Hükümdarâne eda ve ihtişamlı hitap tarzı. Yalın ve keskin üslûbun şaşırtıcı numunesi. Türk milliyetçiliğinin temel kitabı. Bir kavmi bir millet yapabilecek eser. Asırlar içinden millî istikameti aydınlatan ışık. Türk dilinin mübarek kaynağı. Türk yazı dilinin ilk, fakat harikulade işlek örneği. Türk yazı dilinin başlangıcını milâdın ilk asırlarına çıkartan delil. Türk ordusunun kuruluşunu en az 1250 sene öteye götüren vesika. Türklüğün en büyük iftihar vesilesi olan eser. İnsanlık âleminin sosyal muhteva bakımından en

manalı mezar taşlarıdır. Dünyanın bugün belki de en büyük meselesi olan Çin hakkında 1250 sene evvelki Türk ikazı. vs.

Orhun Abideleri, bu Türk hanedanının Bilge Kağan devrinin mahsulleridir. Birincisi olan Kül Tiğın abidesini ağabeyisi Bilge Kağan 732'de diktirmiş, ikincisi olan Bilge Kağan âbidesini de ölümünden bir yıl sonra 735'te kendi oğlu olan kağan diktirmiştir. Üçüncü olarak verilen Tonyukuk âbidesi ise 720-725 senelerinde kendisi tarafından dikilmiştir. Orhun civarında Orhun yazıtı ile yazılı daha başka kitabeler de bulunmuştur. Belli başlıları altı tanedir. Fakat bunların en büyükleri ve mühimleri bu üç tanesidir.

Orhun Abidelerine Orhun kitabeleri de denir. Şüphesiz bunlar kitabelerdir. Fakat hem maddî bakımdan, hem manevî bakımdan bu kitabeler söz götürmez birer abidedirler. Muhtevaları gibi heybetli yapıları da Abide hüviyetindedir. Onun için bunları ifade eden en iyi isim Orhun Abideleri tabiridir.”

Uygur Dönemi Eserleri: Köktürk devletinin yıkılmasından sonra kurulan Uygur hanlıklarından kalma eserlerdir. Daha çok Buddha ve Mani dininin esaslarını anlatan metinlerdir. Bunlar turfan yöresinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Uygurların kâğıda kitap basma tekniğini bildikleri anlaşılmaktadır. Dönemden kalma birçok hikâyenin yanında “kökünç” denilen bir ilkel tiyatro eserleri de vardır. Uygurlar bu eserleri 14 harfli Uygur alfabesiyle yazmışlardır.

İSLAMİ DÖNEMDE İLK DİL VE EDEBİYAT ÜRÜNLERİ (XI.-XII. yy)

Türkler onuncu yüzyıldan itibaren kitleler halinde İslamiyet'i kabul etmeye başlamışlardır. İslam kültürünün etkisiyle yavaş yavaş yeni bir edebiyat ortaya çıkmıştır. Kendine özgü nitelikleri ve kurallarıyla "Divan Edebiyatı" adını verdiğimiz dönemin oluşumu 13. yüzyıla kadar gelir. Daha sonra bu edebiyat anlayışı 19.yüzyıla kadar etkin bir şekilde varlığını sürdürür.

Diğer yandan, İslamiyet'ten önceki "Sözlü Edebiyat Dönemi", İslam kültürünün etkisiyle içeriğinde küçük değişimlere uğrayarak "Halk Edebiyatı" adıyla gelişimini sürdürür. Yani, bir anlamda "Halk Edebiyatı" dediğimiz edebiyat, İslamiyet'ten önceki edebiyatımızın İslam uygarlığı altındaki yeni biçimlenişidir. Oysa "Divan Edebiyatı" tamamen dinin etkisiyle şekillenmiş bir edebiyattır.

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

Türklerin Müslüman olduğunu kabul ettiğimiz 10.yüzyılla, Divan edebiyatının başlangıcı olarak kabul edilen 13. yüzyıl arasında İslamiyet'in etkisi altında verilmiş olan, bir anlamda geçiş dönemi ürünlerimiz sayılan eserler yer almaktadır.

İLK İSLAMİ ÜRÜNLER

KUTADGU BİLİĞ:

Kutadgu Bilig, Türk dilinin en temel eserlerinden ve Türk dili araştırmalarının en mühim kaynaklarından. İslâmî Türk edebiyatının adı bilinen ilk şair ve düşünürü Balasagun'lu Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınmıştır.

Eserini Balasagun'da yazmaya başlayan Yusuf, 1068 yılında memleketinden ayrılarak Doğu Karahanlı Devleti'nin merkezi olan Kaşgar'a gitmiş ve eserini 18 ay sonra, 1069 (Hicrî 462) yılında burada tamamlamıştır. Kitabını bitirince bunu, Karahanlı hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a sunmuş, Han da eseri çok beğendiği için Yusuf'u, takdiren "Hâs Hâcib (Ulug Hâcib)" tayin etmiştir.

Kutadgu Bilig'deki kahramanların temsil ettikleri değerler:

Kutadgu Bilig, dört ana karakter arasında geçen diyaloglardan oluşmaktadır. Eserdeki bu dört ana karakterin her birinin belirli bir sosyal rolü vardır ve her biri belirli bir değeri temsil eder.

Küntogdı hükümdardır ve hukuku/adaleti temsil eder; Aytoldı vezirdir ve saadeti/devleti temsil eder; Ögdülmüş de vezirdir ve aklı temsil eder; Ogdurmuş ise akibeti/kanaati temsil eder.

"Kutadgu" kelimesi, "saadet, kut" manasındaki "kut" kelimesinin üzerine isimden fiil yapan "+ad-" ekiyle fiilden isim yapan "-gu" ekinin eklenmesi sonucu oluşmuştur ve "bilig"le beraber "saadet, mutluluk veren bilgi/ilim" anlamını taşımaktadır.

Eser, insanlara dünyada tam anlamıyla kutlu olmak için gereken yolu göstermek amacıyla kaleme alınmıştır. Yusuf Hâs Hacib, eserinde aruz ölçüsünü kullanmıştır. İlâveler ile birlikte yaklaşık 88 başlık altında toplanan eserin esas kısmını oluşturan bölüm kısaltılmış mütekarip yani fa'ulun fa'ulun fa'ulun fa'ul ve vezniyle yazılmıştır. Kaside tarzında ve aa ba ca şeklinde devam etmektedir. Zamanenin bozukluğundan ve dostların cefasından

bahseden 40 beyitlik bir parça ise evvelki parçanın vezninde ve tarzındadır. Kitap sahibi Ulu Hâs Hâcib Yusuf'un kendi kendisine nasihat vermesinden bahseden 41 beyitlik parça da kaside tarzındadır.

O dönem için Türk edebiyatında yeni olduğu tahmin ve tasavvur edilen aruz ölçüsünün ilâve parçalardaki kafiye dışında, şair tarafından pürüzsüz bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Eser, yarı hikâye ve yarı temsil tarzında yazılmış olup, arada hareketi hazırlayıcı ve izah edici monologlara ve canlı tasvirlerin bulunduğu sahnelere yer verilmiştir.

Kaşgârlı Mahmut ve onun eseri Divânü Lügati't-Türk ile çağdaştır, hatta hemen hemen aynı yıllarda yazılmış olması o dönem Türkçenin gördüğü itibar açısından da dikkate değer.

DİVAN-I LUGAT-İT TÜRK:

Eserin adı, "Türk Dili'nin toplu(genel) Sözlüğü" anlamına gelir. Adından da anlaşılacağı gibi, eser bir sözlüktür; Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmıştır. Bundan dolayı, Türkçenin Arapça karşısında savunulduğu bir eser olarak değerlendirilir. Eserde Türkçe sözcüklerin anlamları Arapçayla açıklanmakta ve her maddeden sonra birtakım Türkçe metinler örnek olarak verilmektedir. Kaşgârlı Mahmut tarafından XI. yüzyılda yazılan eserin asıl önemi de, işte bu derleme Türkçe metinlerden ileri gelmektedir. Eserine bir de Türk illerinin haritasını koyan Kaşgârlı Mahmut, Türkçe sözcüklerin açıklamalarını yaparken dört yüze yakın dörtlükten oluşan şiirlerle atasözlerini (sav) örnek olarak verir. Divan-ı Lügat-it Türk, Türk dilinin ana eseri, Türk edebiyatının ve folklorunun bir hazinesi olarak kabul edilmektedir.

Edebiyatımızda aruz ölçüsünün ilk kullanıldığı eser olarak kabul edilmektedir. Eserde adaleti, aklı, saadeti ve devleti temsil eden dört kahramanın çevresinde gelişen olaylarla yazar, devlet idaresinin ve sosyal düzenin nasıl olması gerektiğini anlatır. Hakaniye Türkçesiyle yazılmış olan eserde 7500 civarında Türkçe sözcük Arapça olarak açıklanmıştır. Ayrıca Türk boylarının dilleri ve Türk illeri hakkında bilgi verir.

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

ATABETÜ'L-HAKAYIK:

12. yüzyılda Edip Ahmet Yükneki tarafından aruz ölçüsü ve dörtlüklerle yazılmıştır. Atabetü'l Hakayık (Gerçeklerin Eşiği) , Edip Ahmet Yükneki'nin, Karahanlı beylerinden Muhammed Dâd Sipehsalar'a hediye ettiği, hadis ve Arapça beyitlere dayanarak yazdığı şiirlerle, ahlaklı insan olmanın yollarını, ahlak ilkelerini açıklamış, çeşitli ahlakî öğütlerde bulunmuş, İslamî düşünce ve görüşlere yol gösterici olmuştur. 'Hibetü'l-Hakayık', veya 'Aybetü'l-Akayık' olarak da isimlendirilir. Eserde dünyayı, tanrıyı, insanı bilmenin sadece bilim yoluyla olabileceği anlatılır. Bilginin faydası ve bilgisizliğin zararı hakkında olan konuyu işlemiştir.

Türk nazım birimi dörtlüklerle oluşan bu eserini şair, Yusuf Has Hacib'in 'Kutadgu Bilig'i gibi aruz vezniyle ve Kaşgar diliyle yazmıştır. Şairin bu eserini nerede ve ne zaman yazdığı kesin olarak bilinmemektedir. Atabetü'l Hakayık'ın Kaşgar diliyle, Uygur harfleriyle yazılmış ilk yazması İstanbul'da Ayasofya Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Özellikleri:

- . Gerçeklerin eşiği anlamına gelir.
- . Konusu din ve ahlaktır.
- . Didaktik (öğretici) bir eserdir.
- . Mesnevi tarzında yazılmıştır.
- . Nazım birimi olarak beyit ve dörtlük kullanılmıştır.
- . Aruz ölçüsüyle yazılmıştır.
- . Arapça ve Farsça kelimeler vardır.
- . Telmih (hatırlatma) sanatı kullanılmıştır.
- . Eserin Konusu: Eser 14 bölümden oluşur. Baştaki 5 bölüm giriş, şairin adını verdiği 8 bölüm asıl konu, sondaki 1 bölüm de bitiriş bölümüdür.
- Giriş bölümleri kaside biçimiyle (aa ba ca da...) ,asıl konu ile ilgili bölümler ve bitiriş bölümü dörtlüklerle [aaba] yazılmıştır. Giriş bölümünde 80 beyit, asıl konu ve bitiriş bölümlerinde 101 dörtlük vardır. Eserin tamamı 484 dizeden oluşur.

DİVAN-I HİKMET:

12. yüzyılda Ahmet Yesevi tarafından dörtlüklerle ve hece ölçüsüyle yazılmış dini, tasavvufi ve öğretici bir eserdir. Dörtlüklerin her birine "hikmet" adı verilmiş ve bu hikmetler Orta Asya ve Anadolu'da yayılarak halkı derinden etkilemiştir. Yesevilik tarikatının da kurucusu olan Ahmet Yesevi daha sonra Anadolu'da kurulan pek çok tarikata kaynak olmuştur.

Genel olarak dervişlik hakkında övgülerden bu dünyadan şikâyetten cennet ve cehennem tasvirlerinden, peygamberin hayatından ve mucizelerinden bahsedilir. Dini ve ahlaki öğütler veren şiirlere de yer vermiştir. Hece ölçüsü olarak 4+3 ve 4+4+4 kullanılmıştır.

Özellikleri:

- * Kitapta Allah aşkı Peygamber sevgisi işlenmiştir.
- * Hikmet: Hoş, hayırlı anlamlarına gelir
- * Sade ve yalın bir dil kullanılmıştır.
- * Aruz ve hece ölçüsü kullanılmıştır.
- * Dörtlük ve beyitle yazılmıştır.
- * 144 hikmet ve 1 münacaat 'tan oluşur.
- * Eser karahanlı türkçesinin hakaniye lehçesiyle yazılmıştır
- * İstifham (soru sorma) ve Tecahul-i Arif (bilmezlikten gelme) sanatları kullanılmıştır.
- * Ahmet Yesevinin hikmetlerinin birleşmesiyle oluşmuştur.
- * Ahmet Yesevi hikmetleri Karahanlı Türkçesiyle söylemiştir.
- * Hikmetler dini tasavvufi şiirlerdir.
- * Allah'a yakın olma isteği vardır.
- * Şiirlerde ulusal öğeler(ölçü, nazım biçimi, yarım uyak)ile İslamîlikten gelme yabancı öğeler(din ve tasavvuf konuları, yabancı sözcükler)bir arada kullanılmıştır.
- * Eserin uyaklanışı abcd dddb eebb şeklinde. Dördüncü dizelerin birbiriyle uyaklı oluşu hatta zaman zaman aynen tekrarlanması bu şiirlerin musiki ile okunmak için söylendiğini gösterir.
- * Divan-ı Hikmet'i Ahmet Yesevi yazmamıştır. Ahmet Yesevi'nin kurduğu tarikattaki Şaban Durmuş, Ahmet Yesevi'nin görüşlerini ve düşüncelerini kitap haline getirmişlerdir.
- * Didaktiktir ve manzum bir eserdir.

DEDE KORKUT HİKAYELERİ

Dede Korkut öyküleri, Oğuz Türklerinin 9-11. yüzyıllardaki yaşayışları, inançları ve toplumları hakkında önemli ipuçları içerir. Oğuz Türklerini, onların inanışlarını, yaşayışlarını, gelenek ve göreneklerini, yiğitliklerini, sağlam karakteri ve ahlâkını, ruh enginliğini, saf, arı-duru bir Türkçe ile dile getirir. Destanlarındaki şiirlerinde, çalınan kopuzların kıvrak ritmi, yanık havası vardır. Dede Korkut, Türk sözlü edebiyatının önemli öğelerindedir. Destanları uzun süre boyunca sözlü aktarılmış, Akkoyunlular Devleti zamanında (1378-1508) yazıya dökülmüştür. Yazılan Türk Destanları'nın iki orijinal kopyası vardır. Bu kopyalardan biri Almanya'da Dresden'de öteki ise Vatikan'dadır.

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

Destan özellikli pek çok halk kahramanının mücadeleleri anlatılan Dede Korkut hikâyelerinde; güzel ve hikmetli sözler, Türklerin tarihine ait rivayetler, han ve beyler hakkında methiyeler, Türk töresine ait pek çok konular işlenerek, iyilere övgü kötülere eleştirisi vardır.

Dede Korkut Kitabında (Dede Korkut Ala Lisan-i Taife-i Oğuz Han - Oğuzların Diliyle Dede Korkut Kitabı) 12 destan özellikli hikâye yer alır ve bu kitap, İslâm öncesi ve sonrasında Türklerin yaşayışını, dilini, tarihini, edebiyatını ve kültürünü içerir. Akıcı ve halkın kullandığı Türkçe ile yazılmış olan bu kitap; gerçek bir şaheserdir. Kitapta, "Dede" ve "Ata" olarak geçen ve "Korkut Ata" olarak da bilinen Dede Korkut, Türkmen, Kazak, Özbek ve Karakalpak boyları arasında bu adlarla bilinmektedir. Türk dünyasının bilge atası olan Dede Korkut ve onun hikâyelerinde; Türk toplumunun savaşları ve barışları ile birlikte, aile ve eğitim yapısıyla üstün ahlâk ve karakter sağlamlığına dikkati çeker. Türk milletiyle özdeşleşmiş olan doğruluk, sözünde durmak, mukaddes değerler uğruna ölmek gibi çeşitli karakterler, hikâyelerin ana temasıdır. Dede Korkut hikâyelerindeki tüm kahramanların aile, cemaat ve insan sevgisini ön planda tutması, millet olarak ahlâk ve yaşam anlayışımızı göstermesi bakımından önemlidir. Kahramanların çoğu gençtir ve mutlaka bir yiğitlik gösterdikten sonra ad verilir. Pek çoğumuz biliriz, Dirse Han oğlu bir boğayı öldürünce Dede Korkut o gencin adını "Boğaç" koyar ve onu şan, şeref, mal ve rütbe ile ödüllendirir. Dikkat edilirse, hikâyelerde, gençliğe son derece önem verilmekte, onların, ailesine, milletine ve devletine bağlı, cesur ve çalışkan olmalarına işaret edilmektedir. Savaş, av, toy vb. eğlencelere Hz. Peygambere salâvat getirilerek başlanması da Türk Kavimleri'nin dinî yönden şuurlu olduğunu ve devlet millet birliğinin sağlam temellere dayandığını göstermektedir.

Dede Korkut hikâyelerinde özellikle göçebe Oğuz Türklerinin tabiat şartlarına karşı dirençleri, düşmanlarına karşı sürekli üstünlüğü ve birlik şuurundan doğan kuvvetlilikleri dikkati çeker. Korkut Ata olarak saygı gören Dede Korkutun hikâyeleri yaşlı ve bilginlere büyük değer verildiğini de göstermesi açısından, son derece önemlidir. Allah, doğum, din ve ölüm düşüncesi, hayatın her anında kendisini gösterir. Bugün Dede Korkut ve onun hikâyelerinden ve destanlarımızdan alacağımız önemli dersler vardır. Fertler arasında saygı, sevgi, karşılıklı hoşgörü ve mertlik bunların başında

gelmektedir. Dede Korkut aslında büyük bir vatansverdir ve milletin sonsuza dek güçlü ve mutlu yaşamasını gerçekleştirme mücadelesi içindedir. Hikâyelerindeki örnek şahsiyetler olan Bayındır Han, Kazan Han, Bamsı Beyrek, Boğaç Han, Selcen Hatun, Seğrek ve diğerleri toplumda olması gereken ideal insan karakterlerini temsil ederler. Bu insanlar, milleti ve vatani için ölümü göze alan ve tüm zorlukların üstesinden gelebilen kahramanlardır.

Dede Korkut, bütün Türk kavimlerinin fert fert kahraman olmasını arzu etmiş olmalı ki, hikâyelerinde zayıflığa, çaresizliğe ve ümitsizliğe yer vermemiştir. Rivayetlere göre Onun ölümü bile evliyalığını, bilge kişiliğini göstermektedir: Çeşitli Türk boylarının kanaatine göre o, rüyasında mezarının hazırlandığını görmüş ve gittiği her yerde öleceği ona rüyasında bildirilmiştir. Seyhun Irmağı'nın Aral Gölü'ne döküldüğü yerin yakınlarında, ırmağın üzerine hırkasını sererek orada ruhunu Allah'a teslim etmiştir. Bugün pek çok yerde onun mezarının olduğu söylenmektedir. Tıpkı Yunus Emre ve Karaca oğlan gibi milletimiz, onun mezarına da sahip çıkarak kahramanlarını kendi içinde görmek istemektedir.

Türk ve dünya edebiyatının şaheserleri arasına giren ve çeşitli tarihî filmlere de konu olan Dede Korkut Hikâyeleri, insani ve yaşadığı dünyayı tüm özellikleriyle ele almıştır.

Dede Korkutun yaygınlıkla bilinen hikâyeleri şunlardır:

- 1-Dirse Han Oğlu Boğaç Han
- 2-Salur Kazanın Evinin Yağmalanması
- 3-Kam Büre Beg Oğlu Bamsi Beyrek
- 4-Kazan Beg Oğlu Uraz Beg'in Tutsak Olması
- 5-Duha Koca Oğlu Deli Dumrul
- 6-Kanlı Koca Oğlu Kan Turali
- 7-Kadılık Koca Oğlu Yegenek
- 8-Basatın Tepegöz'ü Öldürmesi
- 9-Begel Oğlu Emren
- 10-Usun Koca Oğlu Seğrek
- 11-Salur Kazanın Tutsak Olması
- 12-Dış Oğuz'un İç Oğuz'a İsyanı

Dede Korkutun hayatı ve onun hikâyeleri, geçmişten geleceğe uzanan mücadelede varlığımızın, birliğimizin ve dirliğimizin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymakta, kahramanlık ruhumuzu coşkun bir üslupla dile getirmekte ve geleceğe ümit ve sevgiyle bakmamızı sağlamaktadır.

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

İSLAMİ DÖNEM TÜRK EDEBİYATI

1. Halk Edebiyatı

Halk Edebiyatının Genel Özellikleri

Halk Edebiyatı, sözlü edebiyatın uzantısıdır. Halkın yarattığı sözlü eserlerden oluşur. Dil, biçim, konular, duyarlıklar bakımından halk kültürüne sıkı sıkıya bağlıdır. Türklerin Anadolu'ya geldikten sonra edebiyatları beş gruba ayrılmıştır. Arapça ve Farsçayı çok iyi bilen aydınların oluşturduğu "Yüksek Zümre Edebiyatı" ve İslam öncesinden gelen sözlü bir "Halk Edebiyatı". Anadolu'ya göç eden Türkler arasında aynı ayırım devam etti. Medrese eğitimi gören aydın kesim Arap ve Fars edebiyatlarının tesirini devam ettirirken, halk yine saz şairleri aracılığıyla halk edebiyatını devam ettirdi. Dolayısı ile Anadolu Türk Edebiyatı iki grupta incelenmektedir. Bu gruplardan biri Halk Edebiyatı'dır.

Halk Edebiyatının Dönemleri

13. Yüzyıl Halk Edebiyatı

Bu yüzyılda ele geçen eserler daha çok fetih ve savaşlara aittir. Bunların en önemlileri İslami Türk destanlarıdır. Battal Gazi Destanı, Danişmentname bunlardan en ünlüleridir. Dönemin en ünlü kişisi Nasreddin Hoca'dır. O, zekâsıyla, keskin görüşleri ve zeki söyleyişleriyle, nükteleriyle dünyaca tanınmış biridir. 13. yüzyılda yaşadığı halde halka mal olarak kendinden sonra gelen Timurlenk ile karşılaştırılmıştır. Bu asrın en önemli şairi Yunus Emre'dir.

14. Yüzyıl Halk Edebiyatı

Bu yüzyılın en önemli eseri Kitab-ı Dede Korkut 'tur. Bu kitapta hikayeler Oğuz Türkleri arasında yaşanmış ve yayılmıştır. Kitapta Oğuz Türkleri'nin Gürcüleri, Rumlar, Ermeniler ve diğer Türk boylarıyla yaptıkları barışlar anlatılır. Hikayelerde nazım, nesir iç içedir. Dili destansı bir dildir. Bazı yönleriyle destana benzer. Bu yüzden destandan halk hikayeciliğine geçiş ürünü olarak olarak görülür. Bu asırdaki en ünlü şair, Yunus tarzı söyleyişleriyle ün kazanan tekke şairi Kaygusuz Abdal'dır.

15. Yüzyıl Halk Edebiyatı

Bu yüzyılın tanınmış ismi Hacı Bayram Veli'dir. Ankara'da doğan Hacı Bayram Veli, çok güçlü bir medrese tahsili yapmıştır. Aruzla da yazmakla birlikte daha çok hece ölçüsünü

kullanmış ve dini şiirler yazmıştır. İlahileri tekkelerde, zaviyelerde dillerden dillere dolaşmıştır.

16. Yüzyıl Halk Edebiyatı

Bu yüzyılda sadece Tekke edebiyatının değil, din dışı konularda söylenen şiirlerin de metinleri ele geçmiştir. Elleriinde sazlarla diyar diyar dolaşan, nerede bir güzel görülürse ona aşık olan ve şiirler söyleyen şairler, ordularda, kışlalarda, hudut boylarında boy gösteren aşıklar eski halk geleneğini sürdürmüşler ve "Aşık Edebiyatı" denen edebiyatı yaşatmışlardır. Bunların en tanınmış, yüzyılın sonlarında şöhret kazanan Koroğlu'dur. Ayrıca Kul Mehmet, Hayali, Bahşi adlı âşıklar da dönemin önemli şairleridir. Tekke Edebiyatının bu dönemdeki temsilcisi Pir Sultan Abdal'dır. Pir Sultan Abdal tekke şairleri arasında şiirlerini sazla söyleyen ender kişilerdendir. Daha çok nefesleriyle tanınır.

17. Yüzyıl Halk Edebiyatı

Bu dönem Türk edebiyatının altın çağıdır. Hem Âşık edebiyatı hem Tekke edebiyatı hem de Anonim Halk edebiyatı ürünlerden birçoğu ele geçmiştir. Tekke edebiyatının önde gelen şairleri Aziz Mahmut Hüdai ve Niyazi Mısıri'dir. Her iki şair de derin ilim sahibidirler. Bu asırdaki Âşık edebiyatında büyük gelişmeler olmuş, Divan şairlerine bile ilham verecek lirik şiirler söylenmiştir. Ayrıca aruzla şiir söyleyen saz şairleri, kendilerini Divan şairleri kadar başarılı saymışlardır. Bunların arasında Yeniçeri ordusunda bulunan ve Evliya Çelebi'nin de dikkatini çeken Kâtibi, denizci olan Kayıkçı Kul Mustafa ünlüdür. Ancak günümüzde bile çok sevilen, şiirlerin çoğu halk Türküsü haline gelen âşık Karacaoğlan'dır. Şiirlerinin tümünü hece ölçüsüyle söyleyen, halk anlayışını, yaşayışını şiirlerine en iyi şekilde yansıtan Karacaoğlan tabiat ve sevgili teması ile yazdığı koşmalarıyla tanınır. Dönemin diğer büyük saz şairi Âşık Ömer'dir. Halk şairleri arasında en kültürlü, en yaratıcı olarak tanınır.

18. Yüzyıl Halk Edebiyatı

Bu yüzyılda halk edebiyatı şairleri, divan şairleriyle boy ölçüşme, aruzla şiir söyleme bu devirde biraz daha yaygınlaşmıştır. Tekke edebiyatı bu dönemde bir duraklama içindedir. Dönemin en büyük tekke şairi, aynı zamanda büyük bir âlim olan Erzurumlu İbrahim Hakkı'dır. İlahiname adlı divanında genellikle tasavvufi kasideler, gazeller,

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

ilahiler bulunur. Ayrıca şairin Marifetname adında nesir eseri de vardır.

19. Yüzyıl Halk Edebiyatı

Halk şiir geleneği bu asırda klasik söyleyişini sürdürmüştür. Özellikle Âşık edebiyatının çok yetenekli saz şairleri görülür. Bunlardan biri de Bayburtlu Zihni'dir. Hem Divan hem de âşık tarzı şiirleriyle tanınmıştır. Çok iyi medrese eğitimi görmüştür. Bu nedenle divan tarzında yazdığı şiirler, Divan şairlerini aratmaz. Ayrıca halk tarzında söylediği şiirlerde tam bir âşık söyleyişi vardır. Dönemin diğer tanınmış şahsiyeti Erzurumlu Emrah'tır. Divan tarzı şiirleri pek başarılı değildir. Asıl lirik şiirleri, koşma tarzında söyledikleridir.

Halk Edebiyatı Nazım Biçimleri

Halk edebiyatı, ortaya konan ürünlerin gösterdiği biçim ve içerik özelliklerine göre üç bölüme ayrılır:

- A) ÂŞIK EDEBİYATI
- B) ANONİM HALK EDEBİYATI
- C) TEKKE ve TASAVVUF EDEBİYATI

A) ÂŞIK TARZI TÜRK HALK EDEBİYATI

- * İslamiyet'ten önce başlamıştır.
- * Eskiden kam, baksı adı verilen ozonlara bu dönemde âşık adı verilmiştir.
- * Âşıklar şiirlerini bağlama adı verilen sazlarla köy köy dolaşıp söylemiştir.
- * Hece ölçüsü kullanılmıştır.
- * Dili sadedir.
- * Nazım birimi dördüktür, yarım kafiye kullanılmıştır.
- * Son dördükte şairin mahlası(adı) kullanılır.
- * Şairler şiirlerini CÖNK adı verilen defterde toplarlardı.
- * Aşk, ölüm, gurbet, ayrılık konuları sıklıkla ilenmiştir.
- * Coşkulu, lirik bir söyleyişi vardır.
- * Koşma, mani, Türkü, semai, varsağı destan gibi biçimleri mevcuttur.
- * 17. yüzyıldan sonra divan edebiyatından etkilenmeye başlamıştır.

KOŞMA

Halk edebiyatında en çok kullanılan biçimdir. Genellikle hece ölçüsünün on birli (6+5 ya da 4+4+3) kalıbıyla yazılır. Dördük sayısı üç ile beş arasında değişir. Şair koşmanın son dördlüğünde adını ya da mahlasını söyler. Uyak düzeni genellikle şöyle olur: baba " ccca " ddda...

Koşma
Eğer benim ile gitmek dilersen
Eğlen güzel yaz olsun da gidelim
Bizim iller kıraçlıdır aşılmaz
Yollar çamu kurusun da gidelim

Karac"oğlan der ki buna ne fayda
Hiç rağbet kalmadı yoksula bayda
Bu ayda olmazsa gelecek ayda
Onbir ayın birisinde gidelim

Koşmaların genel özellikleri:

- * Aşk, ayrılık, gurbet gibi geniş çerçeveli konuların işlendiği bir türdür.
- * 11li hece ölçüsüyle yazılır.
- * En az 3 en fazla 6 kıtadan oluşur.
- * Dili sadedir.
- * Kafiye düzeni abab,cccb,dddb şeklindedir.
- * Son dördükte şairin mahlası bulunur.
- * Koşmanın konularına göre güzelleme, koçaklama, ağıt, taşlama adlı türleri vardır.

1. **GÜZELLEME:** İnsan ve doğa sevgisinin lirik bir edayla işlendiği koşmalara denir.
2. **KOÇAKLAMA:** Savaş, yiğitlik, kahramanlık gibi konuları işleyen koşmalara denir. Coşkun ve yiğitçe bir üslupla savaş ve dövüşleri anlatan şiirlerdir.

Köroğluyum medhim merde yeğine
Koç yiğit değişmez cengi düğüne
Sere serpe gider düşman önüne
Ölümü karşılar meydan içinde

3. **AĞIT:** Ölen kişinin arkasından duyulan acının ve onun iyiliklerinin işlendiği koşmadır. Bir kimsenin ölümü üzerine duyulan acıları anlatmak amacıyla söylenen şiirlerdir (Anonim halk şiiri ürünü olan ağıtlar da vardır).

Civan da canına böyle kıyar mı
Hasta başın taş yastığa koyar mı
Ergen kıza beyaz bezler uyar mı
Al giy allı balam şalların hani

4. **TAŞLAMA:** Toplumun veya bireylerin aksayan yönlerini eleştiren koşmalara denir. Bir kimseyi yermek ya da toplumun bozuk yönlerini eleştirmek amacıyla yazılan şiirlerdir.

Ormanda büyüyen adam azgını
Çarşıda pazarda insan beğenmez
Medres kaçkını softa bozgunu
Selam vermek için kesen beğenmez

SEMAİ

Hece ölçüsünün sekizli kalıbıyla yazılır (4+4 duraklı ya da duraksız). Dördük sayısı üç ile beş arasında değişir. Semâilerin kendine özgü

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

bir ezgisi vardır ve bu ezgiyle okunur. Uyak düzeni koşma gibidir: baba " ccca " ddda... Semâilerde daha çok sevgi, doğa, güzellik gibi konular işlenir.

Semai
İncecikten bir kar yağar
Tozar Elif Elif diye
Dedil gönül abdal olmuş
Gezer Elif Elif diye

Karac"oğlan eğmelerin
Gönül sevmeyen değmelerin
İliklemiş düğmelerin
Çözer Elif Elif diye.

Semailerin genel özellikleri:

- * Özel bir ezgiyle söylenen bir türdür.
- * Kafiye düzeni koşma ile aynıdır.
- * 4 + 4 =8 li ölçüyle yazılır.
- * 35 dörtlükten oluşur.

VARSAĞI

Güney Anadolu bölgesinde yaşayan Varsak Türklerinin özel bir ezgiyle söyledikleri Türkülerden gelişmiş bir biçimdir. Dörtlük sayısı ve uyak düzeni "Semâi" gibidir. Varsağılar yiğitçe, mertçe bir üslupla söylenir. Bu da dörtlüklerin içindeki "bre" "hey" "behey" gibi ünlemlerle sağlanır. Halk edebiyatında en çok varsağı söylemiş şair Karacaoğlan"dır.

Varsağı
Bre ağalar bre beyler
Ölmeden bir dem sürelim
Gözümüze kara toprak
Dolmadan bir dem sürelim

Behey elâ gözlü dilber
Vaktin geçer demedim mi
Harami olmuş gözlerin
Beller keser demedim mi

Varsağının genel özellikleri:

- * Toros Dağları ve Adana civarında yaşayan VARSAK boylarının söyledikleri Türkülere denir.
- * Kafiye düzeni koşma gibidir.
- * 4+4 şeklinde 8li ölçüyle söylenir.
- * BRE, BEHEY, HEY nidaları sıklıkla kullanılmıştır.
- * En az 3 en fazla 5 dörtlüktür.

MUAMMA

Kapalı bir biçimde anlatılan bir olayın ya da bilginin okuyucu tarafından anlaşılmasını,

bunlarla ilgili soruların cevaplandırılmasını isteyen bir tür manzum bilmedir.

NASİHAT

Bir şey öğretmek, bir düşüncenin yayılmasına çalışmak gibi amaçlarla söylenen didaktik şiirlerdir.

DESTAN

Dört dizeli bentlerden oluşan, oldukça uzun bir nazım biçimidir. Kimi destanlarda dörtlük sayısı yüzden fazladır. Genellikle hece ölçüsünün on birli kalıbıyla yazılır. Uyak düzeni koşma gibidir: baba " ccca " ddda

Destanın son dörtlüğünde şair mahlasını söyler. Konuları bakımından destanları savaş, yangın, deprem, salgın hastalık, ünlü kişilerin yaşamları, mizahi... gibi gruplandırabiliriz.

Esnaf Destanı

Nalbant oldum kırdım nalın çoğunu
Bir katır nalladım dinle oyunu
Meğer acemiymiş bilmem huyunu
Çenemi teptirdim nalın sökerken
Manav oldum elma armut tez çürür
Cambaz oldum ip üstünde kim yürür
Kasap oldum her gün gözüm kan görür
Yüreğim bayıldı kana bakarken
Ben bu sanatları bir bir dolaştım
Tekrar gelip şairliğe bulaştım
Kâmilî mürşidin eline düştüm
Tekke-i aşk içre çile çekerken.

Destanların genel özellikleri:

- * 6+5 li hece ölçüsüyle söylenir.
- * Halk edebiyatının en uzun nazım biçimidir.
- * Kendine özgü bir söyleyişi vardır.
- * Kafiye düzeni koşma ile aynıdır.
- * Ayaklanma, kıtlık, savaş, hastalık gibi toplumsal konular işlendiği gibi bireysel konuların işlendiği destanlar da vardır.
- * Dörtlük sayısında sınırlama yoktur.

B) ANONİM TÜRK HALK EDEBİYATI

Söyleyeni belli olmayan, halkın ortak malı sayılan ürünlerin oluşturduğu, sözlü geleneğe dayalı edebiyattır. Sözlü olduğu için, ürünler; halk arasında dilden dile geçtikçe zaman, kişi, yer unsurlarına bağlı olarak değişikliğe uğramıştır.

* Anlatım, sözlü edebiyat geleneklerine uygundur. Süsten uzak, açık, net, anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

* Daha çok; aşk, hasret, yiğitlik, ölüm gibi tüm insanlığı ilgilendiren konular işlenmiştir.

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

ANONİM HALK EDEBİYATI DÜZYAZI ÜRÜNLERİ

- Atasözleri
- Deyimler
- Tekerlemeler
- Bilmeceler
- Fıkralar
- Halk Hikâyeleri
- Ortaoyunu
- Meddah
- Karagöz

ATASÖZLERİ

- * Yüzyıllar süren tecrübeler sonunda ortaya çıkan özlü sözlerdir.
- * Kelimeleri değiştirilemezler.
- * Aynı konuda birbiriyle çelişen atasözleri olabilir.

DEYİMLER

- * Günlük hayatta kullanılan kalıplaşmış kelime gruplarıdır.

TEKERLEMELER

Sözcüklerin ses benzerliğinden yararlanılarak oluşturulan yarı anlamlı, yarı anlamsız sözlerdir. Şiir biçiminde de oluşturulan tekerlemelerde ölçü, uyak, seci ve aliterasyondan yararlanılmıştır.

Az gitmiş, uz gitmiş. Dere, tepe düz gitmiş.
Altı ay, bir güz gitmiş...
Evvel zaman içinde
Kalbur saman içinde
Develer tellal iken
Pireler berber iken
Ben annemin babamın beşiğini
Tıngır mıngır sallar iken...

BİLMECELER

- * Çoğunlukla cevabı içinde saklı bulunan ve düşünceyi geliştirmek amacıyla türetilen soru biçimlerine denir.
- * Güzel vakit geçirmek amacıyla çıkarıldıkları düşünülmektedir.
- * Manzum mensur şekilleri vardır.

FIKRALAR

Bir düşünceyi insanlara, mizah öğelerini kullanıp onların gülümsemelerini sağlayarak aktarmak amacıyla oluşturulmuş kısa anlatılardır. Bu ürünlerde, güldürmenin yanında yol göstericilik de söz konusudur.

Edebiyatımızda en bilinen fıkralar; Nasrettin Hoca, Karadeniz, Bektaşî fıkralarıdır.

HALK HİKÂYELERİ

Hikâyeci âşıkların köy odalarında, düğün meclislerinde, kasaba ve kentlerin kahvehanelerinde saz eşliğinde anlattıkları hikâyelerdir. Bu hikâyeci âşıklar, okuryazar, az çok kültürlü kişilerdir. Genellikle sevgi ve kahramanlık konuları işlenir. Kişiler yaşamdakilere yakındır; olağanüstülükler sınırlıdır. Oluşturuldukları çağdaki sosyal yapıyı yansıtır. Olayların düzyazı biçiminde anlatılması hem dinleyiciye hem anlatıcıya büyük kolaylık sağlar. Araya serpiştirilen şiiirler ve Türküler, âşığa sazı ve sözüyle sanatını gösterme imkânı verir.

ORTA OYUNU

Halkın ortasında apaçık duran bir meydanda; metinsiz, suflörsüz, ezbersiz oynanan bir tiyatrodur. *Anlatılan olaylar ustadan çırağa, kuşaktan kuşağa geçerek değişikliğe uğrar. *Başkarakterler, oyunu açan, yürüten, kapayan; hem oyuncu, hem sahneye koyucu, hem de yazar gibi davranan, kenarı kürklü kaftan ve külah giyen, elinde şakşak taşıyan Pişekâr; Pişekârla birlikte oyunu yürüten; ikinci oyuncu ve başkomik, kavuk ve kaftan giyen Kavuklu'dur. *Pişekâr cinasçılık, Kavuklu ise tekerlemecilik yapar. *Çelebi, Zenne, Denyo, Arnavut, Acem, Arap, Yahudi gibi tipler kendilerini simgeleyen bir müzikle sahneye çıkar.

MEDDAH

Bir sözlü tiyatro ürünü olan meddahlık, kısaca, "tek adamlı tiyatro"dur. Meddah, tiyatronun bütün karakterlerini kendi kişiliğinde birleştiren bir aktördür. Bir hikâyeyi başından sonuna kadar, yüksekçe bir yerde, karakterleri şivelerine göre konuşturarak anlatır. Perdesi, sahnesi, dekoru, kostümü bulunmayan bu tiyatrodaki her şey, meddah denen kişinin zekâsına, bilgisine, söz söylemedeki hünerine bağlıdır.

KARAGÖZ

Taklide ve karşılıklı konuşmaya dayanan, iki boyutlu tasvirlerle bir perdede oynatılan gölge oyunudur, Başkarakterler Karagöz ve Hacivat'tır. Karagöz, okumamış bir insandır. Hacivat'ın kullandığı yabancı sözcükleri anlamaz ya da anlamaz görünüp onlara yanlış anlamlar yükleyerek ortaya çeşitli nükteler çıkarırken bir taraftan da Türkçe dil kuralları

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

ile yabancı sözcükler kullanan Hacivat ile alay eder. Hacivat, kişisel çıkarlarını her zaman ön planda tutar. Az buçuk okumuşluğundan dolayı yabancı sözcüklerle konuşmayı sever. Perdeye gelen hemen herkesi tanır, onların işlerine aracılık eder. Zenne, Çelebi, Tuzsuz Deli Bekir, Beberuhi, Tiryakı, Acem, Laz, Matiz, Zeybek gibi diğer tipler oyuna ayrı bir renk katar.

HALK EDEBİYATININ ÖNEMLİ TEMSİLCİLERİ

YUNUS EMRE

- * Engin hoşgörüsü, insan sevgisiyle sadece bizim değil bütün dünyanın beğenisini kazanmış eşsiz bir şair, fikir adamıdır.
- * İlahi aşkı ve insan sevgisini eserlerinde işlemiştir.
- * Hem aruzu hem de hece veznini kullanmıştır.
- * Şiirlerinde dili oldukça sadedir, zamanının halk dilini kullanmıştır.
- * Nazım biçimi olarak “ilahi”yi seçmiştir.
- * “Risalet”ün Nushiye (Nasihatlar Kitabı) ve Divan” adlı kitabı vardır.

PİR SULTAN ABDAL

- * Halk edebiyatında lirik şiirin öncülerindendir.
- * Halk içinde çok sevildiği için isimsiz birçok şiir onun adında yayımlanmıştır.
- * Tasavvufu, halkın anlayışıyla birleştirmiştir.
- * Bütün şiirlerini hece ölçüsüyle yazmıştır.
- * Dili oldukça sadedir.
- * Bektaşî tarikatına mensup olduğu için “nefes”leri ünlüdür.

HACI BEKTAŞI VELİ

- * Bektaşî tarikatının kurucusudur
- * Büyük bir bilgidir.
- * Orta Anadolu”da etkin olmuştur.
- * “Malakat”adlı Arapça eseri ünlüdür.

KAYGUSUZ ABDAL

- * Kendisinden önceki şairlerden etkilenmiştir. (Özellikle Yunus”tan)
- * Hem hece hem de aruz veznini kullanmıştır.
- * Alaylı, nükteli, eleştirili şiirler yazmıştır.
- * Edebi yazıları da vardır.
- * “Budala-name, Mugaalet-name”adlı eserleri vardır.

KAYIKÇI KUL MUSTAFA

- * 17. yüzyılın önemli yeniçeri şairlerindendir.
- * Kahramanca şiirleriyle tanınmıştır.

- * “Genç Osman” destanıyla tanınmıştır.
- * Divan şiirinden etkilenmemiştir.

KÖROĞLU

- * Başkaldırının, isyanın şairidir.
- * Din dışı konularda şiirler yazmıştır.
- * Sultan Murat (II.) zamanında savaşlara katılmıştır.
- * Köroğlu adlı halk kahramanı ile aynı adı ve özellikleri taşıdığı için ikisi aynı kişi olarak anılmıştır.

DADALOĞLU

- * Toroslar bölgesinde yaşamış.
- * Devlet yönetiminin aşiretiyle olan mücadelesi üzerine söylediği: “ferman padişahınsa dağlar bizindir” dizelerinin nakarat olarak kullanıldığı şiiri oldukça beğeni toplamıştır.
- * Varsağı, semai ve destanları meşhurdur.
- * Türküler yazmıştır.

KARACAOĞLAN

- * Şiirlerini sade bir dille yazmıştır.
- * Hece ölçüsünü ustalıkla kullanmıştır.
- * Saz şairliğinin piri sayılır.
- * Din dışı konularda yazmıştır.
- * Koşmaları oldukça sevilmiştir.
- * Kuvvetli lirik egemenliği hâkimdir şiirlerine.
- * Anadolu”yu at sırtında gezip şiir söylemiştir.

AŞIK ÖMER

- * İyi bir eğitim almamasına karşın şairler arasında yeteneğiyle kendine en üstte yer edinmiştir.
- * Devrinin idarecilerini, dinini görünüş için yaşayanlarını eleştirmiştir.
- * Aruzu kullanmıştır. Ancak hece ölçüsünde asıl karakterini bulmuştur.

DERTLİ

- * 18. yüzyılın sonlarında yaşamıştır.
- * Hem hece hem de aruz ölçüsünü kullanmıştır.
- * Lirik koşmalarıyla tanınmıştır.
- * Divan “ı taş baskıyla basılmıştır.

ERZURUMLU EMRAH

- * Divan edebiyatından etkilenmiştir.
- * Gazel, murabbalar yazmıştır.
- * Koşma ve semailerleriyle tanınmıştır.

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

GEVHERİ

- * İnce bir söyleyiş, derin bir bilgi içeren şiirleri halk arasında çok sevilmiştir.
- * Divan edebiyatında etkilendiği için mazmun ve yabancı sözcükleri çokça etkilenmiştir.
- * Koşmaları ve taşlamaları oldukça ünlüdür.

BAYBURTLU ZİHNİ

- * Divan edebiyatına çokça dalmaya çalışmıştır.
- * Saz şairi olarak ün kazanmıştır.
- * Divan'ı, "Sergüzeşt-name" adlı kitapları vardır.

ÂŞIK VEYSEL

- * Çocuk yaşta kör olması ona derin bir duygu zenginliği vermiştir.
- * Yurt, insan ve toprak sevgisini iliklerine kadar hissederek, bunu şiirlerinde işlemiştir.
- * Halk edebiyatının ve son dönem edebiyatımızın usta şairlerindedir.
- * Sivas Şarkışla Sivrialan köyünde doğmuş ve yaşamıştır.

DİVAN EDEBİYATI

Divan Edebiyatının Tarihi Gelişimi

Divan edebiyatı, Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra meydana gelen yazılı edebiyattır. Arap ve Fars edebiyatı etkisi altında gelişmiştir. Bu etki, Arapça ve Farsça sözcüklerin Türkçeye girmesinin yanı sıra, bu dillerin anlatım biçimlerinin benimsenmesiyle de kendini gösterir. Bu edebiyata Divan edebiyatı denmesinin sebebi, şairlerin şiirlerini divan denen el yazması kitaplarda toplamış olmalarıdır.

Divan edebiyatının ilk örnekleri 13. yüzyılda verilmiştir. Bu edebiyatın ilk ürünlerini veren Mevlana Celaleddin-i Rumi bütün yapıtlarını Farsça yazdı. Aynı yüzyılın bir başka büyük şairi Hoca Dehhanî'di. Horasan'dan gelip Konya'ya yerleşen Dehhanî, özellikle İranlı şair Firdevsi'nin etkisinde şiirler kaleme aldı. 14. yüzyılda Konya, Niğde, Kastamonu, Sinop, Sivas, Kırşehir, İznik, Bursa gibi kültür merkezlerinde şairler ve yazarlar Divan edebiyatının yeni örneklerini verdiler. Bunların çoğu kahramanlık hikâyeleri, öğretici, eğitici ve dinsel yapıtlardı.

Bu arada İran edebiyatının konuları da Türk edebiyatına girmeye başladı. Mesud bin Ahmed ile yeğeni İzzeddin'in 1350'de yazdıkları Süheyl ü Nevbahar, Şeyhoğlu Mustafa'nın 1387'de yazdığı Hurşidname,

Süleyman Çelebi'nin (1351-1422) Vesiletü'n-Necât başlığını taşımakla birlikte Mevlid adıyla bilinen ünlü yapıtı, İran edebiyatının etkisiyle yazılmıştır. Divan edebiyatı, özellikle şiir alanında en parlak dönemini 16. yüzyılda yaşadı. Bâkî ve Fuzuli Divan şiirinin en iyi örneklerini verdiler. 17. yüzyıla girildiğinde Divan edebiyatının ulaştığı düzey, İran edebiyatınınkinden geri değildi. Şairler, şiirlerinde "fahriye" denen ve kendilerini övdükleri bölümlerde şiir ustalığının doruğuna çıkmışlardı.

Öğretici şiirleriyle tanınan Nabi ve bir yergi ustası olan Nef'i bu yüzyılın ünlü şairleriydi. Divan edebiyatı, en özgün şairlerinden olan Nedim'in ve Şeyh Galib'in ardından, 18. yüzyılda bir duraklama dönemine girdi. Daha sonraki şairler özellikle bu iki şairi taklit ettiler ve özgün yapıtlar ortaya koyamadılar. 19. yüzyılda Divan edebiyatı artık gözden düşmüş ve eleştiri konusu olmuştu. İlk eleştiri getiren Namık Kemal'di. Tanzimat'la birlikte Türk edebiyatında Batı etkisinde yeni biçimler, konular denenmeye başlandı.

Divan edebiyatı böylece önemini yitirmekle birlikte, Tefvik Fikret, Mehmet Âkif Ersoy ve Yahya Kemal Beyatlı, Türk edebiyatının aruz ölçüsüyle son şiirlerini yazdılar.

Divan Edebiyatının Genel Özellikleri

İslâm dininin benimsenmesinden sonra, Kuran'ın Arapça olmasından dolayı pek çok toplumun kültür dili değişime uğradı. İranlılar 9. yüzyılda edebiyat ürünlerini, Yeni Farsça diye adlandırılan bir dille vermeye başladılar. İran edebiyatının bu ürünlerinden Türk edebiyatı büyük ölçüde etkilenmiştir. Öte yandan Anadolu'da kurulan Türk devletleri, resmi yazışma dili olarak Arapça ve Farsçayı kullandılar. Bu durum edebiyat dilinin değişmesine de yol açtı. Özellikle saray çevresindeki şairler ve yazarlar, yapıtlarını Arapça ve Farsça yazmaya başladılar. Osmanlı Devleti döneminde Arapça ve Farsçanın yoğun etkisinde kalmış olan Osmanlıca dili divan edebiyatında kullanılan ana dildir.

1. Nazım birimi genellikle beyittir ve cümle beyitte tamamlanır. Beyit, cümleye egemendir.
2. Nazım ölçüsü "aruz"dur.
3. Dili Arapça, Farsça, Türkçe karışımı olan Osmanlıcadır.
4. Şiirlerde tam ve zengin uyak kullanılmıştır.
5. Şiirlerin konuyu içeren başlıkları olmadığı için nazım biçimlerine göre adlandırılmışlardır.

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

6. Klşe bir edebiyattır. Duygu ve düşünceler değişmez sözlerle (Mazmun) anlatılır.
7. Anlatılan şey değil, anlatış biçimi ön plandadır.
8. Soyut bir edebiyattır. İnsan ve doğa gerçekte olduğundan farklı ele alınmıştır.
9. Aydın zümrenin edebiyatıdır. Medrese kültürü hâkimdir. Genellikle saraya ve çevresine seslenir.
10. Sanatlara bolca yer verilmiş, sanat yapmak amaç durumuna gelmiştir.
11. Ulusal bir edebiyat olmayıp dinin etkisiyle şekillenmiştir. Arap ve İran edebiyatının etkisi çok fazladır.
12. Şiirde daha çok aşk, sevgili, içki, din ve kadercilik gibi konular işlenmiştir.
13. Nazım ön planda tutulmuş, nesre pek az yer verilmiştir.
14. Nesir alanında tezkireler (edebiyat tarihi görevini gören biyografik eser), münşeatlar (mektuplar), tarihler, dini metinler ve nasihatnamelere de rastlanmaktadır. Bunlarda da sanat yapma amacı ön plandadır.
15. 13.yüzyılda gelişmeye başlamış 16. ve 17. yüzyıllarda en olgun dönemini yaşamış, 19.yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür.

Divan Edebiyatında Düz Yazı (Nesir)

Divan, şiire ağırlık veren bir edebiyattır. Düzyazı, ancak bilimsel çalışmalarda, tarihlerde, kimi sanatsal metinlerde ve gezi türü eserlerde kullanılmıştır. Divan edebiyatında üç tür düzyazı biçimi vardır. Yalın düzyazı, süslü düzyazı ve orta düzyazı. Yalın düzyazıda halkın konuştuğu dil kullanılmış, halk kitapları, halk öyküleri, Kur'an tefsirleri, hadis açıklamaları bu türde yazılmış eserlerdir.

Süslü düzyazıda (nesirde) hüner ve marifet göstermek amaçlanmıştır. Bu türe genellikle medrese öğrenimi görmüş, Osmanlıcaı iyi bilen yazarlar yönelmiştir. Çok uzun cümlelerin, bol söz ve anlam oyunlarının göze çarptığı bu türün en belirgin örneklerini Veysi ve Nergisi vermiştir. Süslü düzyazıda çok ürün verilmiş bir alan da tezkire'dir. Bu türün ilk örneğini, 16. yüzyılda Âşık Çelebi yazmış ve tezkire geleneği 19. yüzyılda Fatih Efendi'ye gelene kadar sürmüştür.

Orta düzyazı (nesir) ise, divan edebiyatının hemen hemen bütün klasik yazarlarının yazdığı bir türdür. Belirgin özellikleri, söz ve anlam oyunlarından, hüner ve marifet göstermekten kaçınılmış ve içeriğin ön planda tutulmuş olmasıdır. Özellikle tarih, gezi, coğrafya ve din kitapları bu türde (orta nesirle) yazılmıştır.

Divan Edebiyatı'nda düzyazılar, yazılış amacı ve dil tutumu dikkate alınarak üçe ayrılır:

1. Sanatlı (süslü) Düzyazı: Söz ustalığı göstermek amacıyla yazılır. Sinan Paşa'nın Tazarru'at adlı eseri, bu türün en tanınmış örneğidir. Sanatlı düzyazıya inşa denir.

2. Orta Düzyazı: Yer yer ağır ve süslü, yer yer sade bir dille yazılan düzyazılardır. Genellikle tarih kitaplarında bu düzyazı türü görülür. Osmanlılar zamanında tarihçilik, 'vakanüvis' adı altında yürütülen bir tür memurluktu. Sarayda görevlendirilen vakanüvisler, önemli önemsiz her olayı günün gününe notlar halinde yazarlardı. Bu eserler, olay anlatımına dayalı olduğundan, bilimsel tarih anlayışıyla bağdaşmaz. Divan döneminin başlıca tarihçileri arasında Aşıkpaşazade, Ali, Ebülğazi Bahadır Han, Naima, Peçevi, Mütercim Asım sayılabilir.

3. Sade Düzyazı: Dil ve anlatım ustalığının değil, ele alınan konunun önem taşıdığı düzyazı türüdür. Bu anlayış nedeniyle, sade düzyazılarda ustaca söz söyleme çabası görülmez; dil açık, yalın, doğaldır. Bu düzyazı türünü kullananlardan başlıcaları şunlardır: Mercimek Ahmet, Katip Çelebi, Evliya Çelebi (Eseri: Seyahatname).

Din Dışı Yazı Türleri: Tezkire, Tarih, Seyahatnâme, Sefaretnâme, Siyasetnâme, Münazara, Münşeat.

Divan Edebiyatı Nazım Biçimleri

Ölçüsü ve uyağı olan söz ya da yazıya "manzum" ya da "manzume" denir. Şiirde dize sayısı, dörtlük sayısı, sıralanış düzeni, uyak yapısı gibi dış özelliklerin tümü, nazım biçimini oluşturur. Divan şiirinde pek çok nazım biçimi vardır, ama birkaçı daha yaygın olarak kullanılmıştır.

Biçimlerine Göre: Uyak, beyit, mısra, bend, mesnevî, kasîde, gazel, rubaî, musammat, terkib-i bend, müsemmem, tuyuğ, tahmis, tardiye, taşdir, tesdis, teşbiye, taşir, tezmin, muaşşer, muhammes, murabba, müseddes, müstezat, şarkı

Konularına Göre: Din dışı: Bahariye, Cevrekiye, Fahriye, Mersiyeye, Mehdiye, Gazavatnâme, Sahilnâme, Sakînâme, Kıyafetnâme, Surnâme, Hamamnâme, Şehrengiz, Hicviye, Hezliyat, Tarih Düşürme, Muamma, Lûgaz, Dariye, Rahşiyeye

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

Dinî: Tevhid, Münacat, Na'at, Makte'l-î Hüseyin, Miraciye, Hilye, Mevlid, Kırk Hadis, Menkıbe, Kıssa

BEYİTLERLE KURULAN NAZIM BİÇİMLERİ

1. **GAZEL:** Özellikle aşk, güzellik ve içki konusunda yazılmış belirli biçimdeki şiirlere denir. Beyit sayısı genellikle 5-9 arasında değişir. Gazelin ilk beyti mutlaka kendi arasında uyaklı olur. Bu ilk beyte "matla", son beyte ise "makta" adı verilir. Bir gazelin en güzel beytine "beyt-ül gazel", şairin mahlasının bulunduğu beyte de "mahlas beyti" denir. Beyitleri arasında anlam birliği bulunan gazele "yek-âhenk", aynı güç ve güzellikte beyitlerden oluşan gazele de "yek-âvâz" gazel adı verilir.

2. **KASİDE:** Din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla belirli kurallar içinde yazılan uzun şiirlerdir. En az 33, en çok 99 beyitten oluşur. Kasidenin en güzel beytine "beyt-ül kaside", şairin mahlasının bulunduğu beyte de "taç-beyt" adı verilir.

3. **MESNEVİ:** Her beyti kendi içinde uyaklı uzun nazım biçimidir. Bir anlamda Divan edebiyatında manzum hikâyelerin yazıldığı bir biçim olarak da tanımlayabiliriz. Mevlânâ'nın ünlü tasavvufi mesnevisi 25.700 beyitten oluşmuştur. Mesneviler aşk, dini ve tasavvufi, ahlaki-öğretici, savaş ve kahramanlık, bir şehri ve şehrin güzelliklerini anlatma, mizah gibi türlü konularda yazılmıştır. Divan edebiyatında roman ve hikâye gibi türler olmadığı için mesneviler bir bakıma bu türlerin yerini tutmuşlardır. On bölümden oluşur. Aynı şair tarafından yazılmış beş mesneviye "Hamse" adı verilir. Hamse sahibi olarak tanınmış önemli divan şairleri: Ali Şir Nevâî, Taşlıcalı Yahya, Nev'i-zâde Atâî'dir.

4. **KITA:** Yalnız ikinci ve dördüncü dizeleri birbiriyle uyaklı iki beyitlik nazım biçimidir. Beyitler arasında anlam birliği bulunur. Pek çok konuda yazılabilir.

5. **MÜSTEZAT:** Gazelin özel bir biçimine denir. Uzun dizelere kısa bir dize eklenerek yazılır. Uzun ve kısa dizeler gazel gibi kendi aralarında uyaklanırlar. Kısa dizelere "ziyade" adı verilir.

BENTLERDE KURULAN NAZIM BİÇİMLERİ

1. **RUBÂİ:** Dört dizelik ve kendine özgü ayrı ölçüsü olan bir nazım biçimidir. Konusu daha çok dünya görüşüne ve şairin felsefi düşüncelerine yöneliktir. Edebiyatımızda bu

türün en başarılı son temsilcisi olarak Yahya Kemal gösterilmektedir.

2. **TUYUĞ (TUYUK):** Rubâî gibi dört dizelik bir nazım biçimidir. Edebiyatımızda en çok tuyuğ yazmış şair Kadı Burhanettin'dir. Bu biçim yalnızca Türk edebiyatına özgüdür. (Rubai, İran edebiyatından geçmedir).

BİRDEN ÇOK DÖRTLÜKLER

1. **MURABBA:** Dört dizelik kıtalardan oluşur. Bent sayısı 3-7 arasında değişir. Her konuda yazılır.

2. **ŞARKI:** Genellikle aşk, içki, eğlence konularında yazılan dört dizelik nazım biçimidir. Biçim bakımından "murabba"ya benzer. Çoğunlukla bestelenmek için yazılır. Bu biçim de tuyuğ gibi yalnızca Türk edebiyatına özgüdür. "Şarkı" biçiminin yaratıcısı ve en güçlü şairi Nedim'dir.

NOT: Divan edebiyatında üçlü ya da daha çok mısralı bentlerden meydana gelmiş nazım şekillerinin genel adı MUSAMMAT'tır. Yani dört dizeden oluşan murabba, şarkı gibi biçimlerin; beş dizeden oluşan tahmis, taştir, tardiyje gibi biçimlerin ya da altı veya daha çok dizeden oluşan biçimlerin tümünün üst başlığı MUSAMMAT'tır.

3. **TERKİB-İ BENT:** Bentlerle kurulan bir nazım biçimidir. Her bent, sayısı 5-10 arasında değişen beyitlerden oluşur. Benden son beytine "vasita beyti" denir. Terkib-i bentte vasita beyti her beytin sonunda değişir ve vasita beyti mutlaka kendi içinde uyaklı olur. Terkib-i bentlerde genellikle talihten ve hayattan şikâyetler, dini, tasavvufi, felsefi düşünceler anlatılmış, toplumsal yergi niteliğinde eleştirilere yer verilmiştir.

4. **TERCİ-İ BENT:** Biçim bakımından terkib-i bente benzer; ancak vasita beyti her bendin sonunda değişmez ve aynen tekrarlanır. Konularında daha çok Tanrının gücü, evrenin sonsuzluğu, doğanın ve yaşamın karşılıkları vardır.

DİVAN EDEBİYATI NAZIM TÜRLERİ

1. **TEVHİT VE MÜNACÂT:** Tanrının birliğini ve yüceliğini anlatan şiirlere tevhit, Tanrıya yapılan yalvarış ve yakarışları anlatan şiirlere de münacat denir. Daha çok kaside biçimiyle yazılmıştır.

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

2. NAAT: Hz. Muhammed"i övmek için yazılan şiirlere denir. Bunlar da daha çok kaside biçimiyle yazılmıştır.

3. MERSİYE: Bir kimsenin ölümü üzerine duyulan üzüntü ve acıyı anlatmak için yazılan şiirlerdir. Genellikle terakib-i bent biçimiyle yazılmıştır. (Bu türün, Eski Türk Edebiyatı"ndaki adı sagu, Halk Edebiyatı"ndaki adı ise ağıttır).

4. METHİYE: Bir kimseyi övmek için yazılan şiirlerdir. Bunlar da genellikle kaside biçiminde yazılmıştır.

5. HİCVİYE: Bir kimseyi yermek için yazılan şiirlerdir.

6. FAHRİYE: Şairlerin kendilerini övmek amacıyla yazdıkları şiirlerdir.

NOT: Divan edebiyatında bir şairin şiirine, başka bir şair tarafından aynı ölçü, uyak ve redifle yazılan benzerine "Nazire" denir. Bu, nazire yazan şairin diğer şaire karşı duyduğu saygı ve beğeniden ileri gelmektedir. Edebiyatımızda bu türde de pek çok ürün verilmiştir.

DİVAN EDEBİYATINDA NAZİM BİRİMİ

Nazım sözlük anlamıyla "sıra", "düzen" demektir. Ama Divan edebiyatında nazım dendiğinde şiir anlaşılır. Divan edebiyatı, daha çok şiir türünde örnekler içerir ve düzyazı eserler azdır. Divan şiiri, kurallarını Arap ve İran edebiyatından alan aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Bunun yanında Nedim ve Şeyh Galip gibi bazı şairlerde hece ölçüsüyle yazılmış şiirlere de rastlamak mümkündür. Divan şiirinde daha çok Kur'an, Muhammed'in sözleri olan hadisler, peygamber ve kutsal kişilere ilişkin öyküler, tasavvufun ortaya attığı sorular, ünlü bir İran efsanesini konu alan Şehname gibi konular işlenmiştir. Bu şiirlerde Türk kültürüne ilişkin öğelerden de yararlanılmıştır.

Divan şairi bu konuları, aruz ölçüleri içinde ve çok yaygın biçimiyle beyitlerle yazmıştır. Tek satırdan oluşan dize ya da mısra, genelde şiirin en küçük birimidir. Divan şiirinde ise en küçük birim beyitten, yani iki mısradan oluşur. Sözcük olarak beyit "ev" anlamına gelir. Mısra' ise, çift kanatlı bir kapının kanatlarından her birine verilen addır.

Aruz ölçüsünde açık ve kapalı heceler çeşitli kalıplarda, kendilerine özgü bir düzen içinde sıralanır. Şairler eserlerini yazarken seçtikleri

kalıba mutlaka uymak zorundadır. Aruz, esas olarak hecelerin uzunluğu ve kısalığı temeline dayanan bir şiir ölçüsüdür. İlk kez Arap dilcisi Fatih Erduran tarafından kullanılmıştır. Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra medrese kültürü ile yetişen şairlerin Farsçayı edebiyat dili olarak benimsemeleri, aruzun Türk edebiyatına da girmesini sağlamıştır.

Aruz ölçüsü nazım şekillerine göre değişik kalıplarda kullanılır. Örneğin Rubâi nazım şekli ahreb ve ahrem adı verilen belli aruz kalıplarıyla yazılabilir. Rubai'de mısralar; a+a+b+a şeklinde kafiyeleşir.

Divan Edebiyatının Önemli Şair ve Yazarları

HOCA DEHHANİ:

13. yüzyılda yaşamıştır. Din dışı konularda şiir yazan ilk divan şairidir. Divanı vardır.

MEVLANA:

XIII. yüzyılda yaşamıştır. Birkaç Türkçe beyit dışında, tüm şiirlerini Farsça ile yazan ünlü tasavvuf şairidir. Oğlu Sultan Veled de tasavvufi konuları işleyen bir şair olarak bilinir. Mesnevi, Divan-ı Kebir, Mektubat, tanınmış eserleridir.

ALİ ŞİR NEVÂİ:

Çağatay lehçesinin en güzel örneklerini veren şair 15. yüzyılda yaşamıştır. Muhakemetü'l-Lugateyn adlı eserinde Türkçe"nin Farsça"dan daha üstün bir dil olduğunu savunmuştur. Hamsesi vardır. Anadolu dışında Türkçe şiir yazan ilk şairdir.

ŞEYHİ:

15. yüzyılda yaşamıştır. "Harnâme" adlı eseri edebiyatımızda ilk fabl türü eser olarak bilinmektedir. Mesnevi alanında başarılı olmuştur.

SÜLEYMAN ÇELEBİ:

15. yüzyılda yaşamıştır. Hz. Muhammed için yazdığı Vesilet-ün-Necat (mevlit) adlı mesnevisiyle tanınmış bir şairdir. (İslam edebiyatında Hz. Muhammed"nin hayatını anlatan eserlere SİYER denir).

FUZÛLİ:

Fuzuli 16. yüzyılın en güçlü şairlerindedir. Arapça, Farsça, Türkçe divanı olan tek şairdir. Eserlerini Azeri lehçesiyle yazmıştır. Divan

10.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

edebiyatının en lirik şairi olarak kabul edilmektedir. Ona göre yaşamın anlamı acı çekmekle özdeştir. Platonik bir aşk arayışı vardır. Din dışı konularda yazmakla birlikte tasavvufun da etkilendiği bilinmektedir. Kendisine bağlanan maaşı almasında güçlük çıkaran memurları şikâyet etmek için yazdığı “Şikâyetnâme” adlı mektubu edebiyatımızdaki en ünlü yergilerden biridir. Divanlarından başka bir naat olan “Su” kasidesi, Leyla vü Mecnun mesnevisi, Peygamber ailesini anlattığı Hadikat-üs-Süeda’sı Şah İsmail ile II: Bayezid’i karşılaştırdığı Beng ü Bâde’si ve tıp bilgisini sergilediği Sıhhat ve Maraz’ı en tanınmış eserleridir.

BÂKİ:

Baki,16. yüzyıl şairlerindedir. Döneminde “şairler sultanı” olarak tanınmış ve saratın bütün olanaklarından yararlanmış. İyi bir medrese eğitimi gördüğü bilinmektedir. Dünya nimetlerinin hepsinden yararlanma anlayışındadır. Kanuni’nin ölümü üzerine yazdığı mersiyesi çok tanınmıştır. Divanı vardır.

NÂBİ:

17. yüzyıl şairlerindedir. Divan edebiyatında didaktik şiirler yazmasıyla bir yenilik olarak kabul edilmektedir. Din, töreler ve sosyal yaşamla ilgili öğütler verir. Nâbi’nin Divan’ından başka Hayriye, Hayrâbâd adlı iki didaktik eseri, gezi notlarını içine alan Tuhfet-ül Harameyn’i ve Münşeat adlı eserleri vardır.

NEFİ:

Nefi, 17. yüzyıl şairlerindedir. Edebiyatımızdaki en ünlü kaside şairi olarak bilinir. Övgülerindeki ve yergilerindeki aşırılıklarıyla ünlüdür. Yazdığı hicviyelerindeki aşırılık boğdurulmasına neden olmuştur. Hayal gücü çok zengin olan Nefi’nin somut benzetmelerden yararlanması da belirgin bir özelliğidir. Türkçe ve Farsça divanı olan Nefi’nin ayrıca hicviyelerini topladığı Siham-ı Kaza adlı bir eseri de vardır.

NEDİM:

18. yüzyıl şairlerinden olan Nedim, Lale Devri’nin şairi olarak bilinir. Eserlerinde aşk, içki, zevk ve sefayı işler. “Mahallileşme akımı”nın önderi olan şairin Halk edebiyatından da etkilendiği bilinmektedir. Şiirlerinde halkın ağzından alınma deyimler olduğu gibi, halkın konuşma diline de oldukça

yaklaşmıştır. Samimi ve içten bir söyleyişi olan Nedim, şarkılarıyla tanınmıştır. Divan şiirindeki klişeleri (mazmunları) bir ölçüde yıkılmış olan şairin Divan’ı vardır.

ŞEYH GALİP:

Divan edebiyatının 18.yüzyılda yaşamış son büyük şairidir. Galatasaray Mevlevihanesinde şeyhlik yapmıştır. Nabi’nin “Hayrâbâd”ına nazire olarak ve Mevlânâ’nın mesnevisinden etkilenerik yazdığı “Hüs-nü Aşk” adlı meşhur mesnevisinde, tasvuf konusundaki düşüncelerini ortaya koyar. Bu eserinde allegorik (sembolik) bir anlatım kullanan şair hayal gücünden ve masal öğelerinden de yararlanmış.ır.

EVLYA ÇELEBİ: (17.yy)

Edebiyatımızda gezi türünün ilk örneklerini veren yazar, usta bir gözlemcidir. Elli yıllık bir süre içinde gezdiği yerleri konuşma diline yakın bir dille anlatmıştır. Anlatımında abartılı olmakla birlikte, Divan nesrinin kalıplarını da kırmıştır. 10 ciltlik “Seyahatnâme” adlı eseri çok tanınmıştır.

NOT: Divan edebiyatının nesir yazarı olarak tanınan diğer önemli yazarları şunlardır:

SİNAN PAŞA: (15.yy)

Tazarrunâme adlı süslü nesri ile tanınır.

MERCİMEK AHMET: (15.yy)

Farsça’dan çevirdiği Kabusnâme adlı eseriyle tanınır.

NAİMÂ: (17.yy)

Kendi adıyla anılan (“Naima Tarihi”) adlı tarih eserinin yazarıdır.

KÂTİP ÇELEBİ: (17.yy)

Batılıların Hacı Kalfa dedikleri yazar ve düşünürdür. Arapca, Farsça, Fransızca, Latine bilen yazarın tarih, coğrafya, matematik konularında yazılmış eserleri vardır.